

VL. MAŽURANIĆ: IZVORI DUBROVAČKOGA HISTORIKA JAKOVA LUKAREVIĆA

I.

U Mlecima izašla je početkom XVII. stoljeća talijanska knjiga pod naslovom: »Copioso Ristretto degli Annali di Rausa libri quattro di Giacomo di Pietro Luccari Gentilhuomo Rauseo etc. dal principio di essa sino al anno presente 1604. In Venetia, ad instantia di Antonio Leonardi 1605«.

Ima to djelo — objam mu je dosta znatan; sam povjesni dio obsegnuo je do desetak araka, sitno tiskanih talijanskim položitim slovima —, kako vidimo, u prvom redu dakle da bude »Obilat izvadak iz ljetopisa (anala) dubrovačkih, u četiri knjige od početka Dubrovnika do godine 1604«.

Pisac toga djela vlasteljin je dubrovački, svakako roda drevnoga. U Smič. Cod. dipl. II. dolaze po kazalu već u XII. stoljeću Lucari, Lucarius, Luccaro, Lucarus i t. d. kao nobilis, prior, consul, comes i filius comitis, sve ličnosti u gradu Dubrovniku. I u poznije doba spominje se i u Splitu to ime i kao ime osobno, a i porodično; (v. u. IV u »Popisu« p. r. Gregoras o nadbiskupu splitskom). Ne možemo znati, da li su ti »Lucari« svi jednoga te istoga porijetla. Već sama latinska forma imena možda je kadšto samo stvorena po hrvatskom izvornom obliku apelativa »lukar«, što može značiti i onoga, koji lúke obrađuje (Ak. Rj.), ali i onoga, koji pravi lúke (lat. arcus, arcupar=lukar; v. Prinose). Ali lat. Lucarius dolazi uz različne varijante lika, i kao kršteno ime. N. pr. San Lucar de Barbameda, grad u Španjolskoj, kod Cadiza, zvao se u srednjem vijeku: Forum sancti Luciferi*). Ona dubrovačka porodica Lucari, kojoj je pripadao Jakov Petrov, nazivala se hrvatski, kako nam svjedoče izvori, na tri načina: Lukar, Lukarić i Lukarević (isp. Akad. Rj.). U životopisu (v. n. II. III., pak IV. »Popis« pod Pirro), izneseno je i mnijenje, što ga je taj latinski pje-

*) Cyrill (Kyrill) Lucar(is) zvao se je i učeni orijentalni bogoslovac, Kršćanin (Kandiota); rodio se god. 1572. Pošao je na višu naobrazbu u Mletke i Padovu. Odatle je krenuo u Švicarsku i u Genevu. Upoznao se ondje sa Kalvinovom reformom crkve. Prigrlio ju strasno. Postade već god. 1602. patrijarhom u Aleksandriji, a god. 1621. u Carigradu. Javno je ondje zastupao vjerovanje reformirane crkve. Grčki i u opće ortodoksni kler uzbunio se. Umiješale se i intrige velevlasti: Franceska je diplomacija nastojala izmiriti rimsku i carigradsku crkvu, a Englezi i Holanđezzi podupirali su protestantsku propagandu. Borba je bila fanatična; sultan Murat IV. (brat Osmana, Gundulićeva protagonista), razvratnik, kolebao je; nekoliko puta je svrgnuo patrijarha, pak je ovaj g. 1638. izagnan na Tenedos, a iste god. opet uspostavljen u svoju čast pod pritiskom Engleske (za kralja Karla I., koji je tada bio u borbi sa parlamentom). Već godinu dana zatim pretešla je stranka klera ortodoksnoga. Heretičkoga patrijarhu svrgoše, pak ga je sultan dao, kako kažu, udaviti na brodu, kojim su ga imali odpratiti u zatočište. Sinod pravoslavne-grčke crkve u Carigradu god. 1642. zavrđao je i prokleo »vjerovanje« toga nesrećnoga patrijarha. Isp. o tom: »Pichler Geschichte des Protestantismus in der orientalischen Kirche, München 1861«.

snik XVI. stoljeća izrekao, da je prvi dubrovački pred Lukarevića priselac bio iz Epira.

Pošto je ipak u bosansko-dubrovačkim listinama često puta ovo prezime napisano upravo u patronimičnom obliku Lukarević, mislim, da ovu oznaku toj vlasteoskoj dubrovačkoj porodici moramo pridržati. Posvećena je ona porabom od god. 1326. pak dalje. Doduše Kanaveliću služi lik Lukarić, a tako piše i gosp. Dr. Lujo Vojnović (u »Aleksandrijsko pitanje god. 1578., »Delo«, Beograd, knj. 37). Vrlo je istini podobno, da su u Dubrovniku kadšto podjedno tekla i sva tri lika prezimena u govoru pučkom.

Rodio se je naš pisac god. 1551. u Dubrovniku, a umro je u rodnom gradu god. 1615., 22. maja.

On je humanistički naobražen čovjek, po rodu vlasteoskom već od mladosti pozvan, da sudjeluje u oligarhičnoj republikanskoj vladavini. Zarana nādāla mu se zgoda, da upozna kao konsuo ili poslanik Bosnu, Srbiju, Bugarsku, Romaniju, pak Karamaniju (u Maloj Aziji). Prebrodio je Mediteranej, proputovao Italiju i posjetio Tunis.

U nekom državnom poslu prevezao se je i na otoke Baleare; boravio je u Majorki, kamo su se zaklonili g. 1541. i dugo nakon popravka ondje ležali dubrovački brodovi, njih šest na broju. Bio je to preostatak od onih četrnaest golemih jedrenjača, što su za silne oluje one godine stranom potonule, a stranom teško oštećene utekle u pristanište na Majorki. Poginulo je nekoliko tisuća hrvatskih pomoraca, što u moru, što u boju, onda za nesrećne vojne cesara Karla V. na Algir.

Poznavalac romanskih jezika, a povrh našega još donekle i inih slovinskih govora bio je ovaj Jakov Petrov bez sumnje upućen prema diplomatskoj potrebi i u neke orijentalne idiome. Posvetio se je taj zanimljivi ljubitelj knjiga i književnosti, plemenitim načinom radoznao, svim žarom historičnomu izvidjanju prošlosti rodnoga grada, navlastito, kad se je pod kraj šestnaestog stoljeća opet udomio u svojoj postojbini. A pribirao je i na putovanjima izvore, knjige i arkivalija.

Nije njegova duša tupa ni za osjećaj narodni. On je ne samo Dubrovčanin, već »Slovinac«, prožet uvjerenjem, da smo mi svi na jugu, i Slovenci i Harvati i Srbi, i Bugari, porijetla jednoga, sa autohtonima u Českoj, Poljskoj i Rusiji, koji su svi potekli od naše krvi; take nas spone vežu i s »Totima« u sjevernoj Ugarskoj, pak i nekadašnjim Polabcima, koji su uginuli, ali je ostala uspomena na slavne njihove gradove Vinetu i Arkonu. Naše i njihove prede nazivali su pisci i kao Gote i Vandale, i Sarmate i Skite; to znanje crpe on iz germanskih sredovječnih pisaca. Mi smo njemu po negdašnjoj terminologiji topografskoj »Scythia minor« ali i »Sarmatia«. Jednom riječju, poput Mavra Orbinia, suvremenika svoga, u njegovoj »Il Regno degli Slavi«, (Pesaro 1601.) Lukarević je član naobražene one malobrojne, ali agilne dubrovačke družbe, u koju spada i Ivan Gundulić kao najmlađi drug. Katolik, tjesnogrudan, kad se tiče Dubrovnika i okoline njegove, a odrešit borac, kad se treba oprijeti zadiranju u tu vjeru, žigosati svaki napadaj na ograde, koje zakriljuju staru rimsku crkvu, Lukarević je ipak iskren poštivač istočne crkve, dubokj poklonik pred njezinim svetiteljima i svetištima. On žudi, da dođe do izmirenja pocijepanoga kršćanstva, ali sporazumom. On, uzbuđen tužnim spominjanjem razvaljena narodnoga ideala svojega i svojih sumišljenika, pripovijeda o potonjem razdoblju vladanja Dušanova, kako je dubrovačka vlada nastojala da miri

i utišava sporove, koji bi nastajali između cara Dušana i Pape. Čini se, da nisu bili nevješti dubrovački ti ustrajni pokusi. Dušan je pod kraj vijeka svojega zbilja prekinuo veze sa cesarom i Carigradom i krenuo protiv njemu sa silnom vojskom od 85.000 momaka, navijestivši rat, da se domogne glavnoga grada. »Ali« (veli Lukarević str. 60. 61.), »kako su već neizvjesne nade ljudi, kad je ono car stigao u neznatni grad Diampoli u Traciji, razboli se od groznice i umrije 18. decembra 1356. Izjalovile su se tako njegove osnove, koje je nosio u sebi, da se domogne Carigrada u svrhu, ne bi li odvratio nevjerne narode od Europe i prenio Imperij i Monarhiju Konstantina Velikoga na narod Slovinski (nela natione Slava)«. Tad riše Lukarević, kako je slabi, a poštenu nasljednik carev, Uroš, videći, gdje pokrajinski namjesnici nesmiljeno haraju i čine bezakonja, nov zakon stvorio, da se nakon svake tri godine pokrajinski namjesnici, nakon svršetka svoje službe, koja je bila ste gnuta na tri godine, imaju podvrći presudi i pregledu računa sa strane sudaca vrhovnoga dvorskoga stola. Kralju se je činilo, da ljudi, kojim je dana punovlast, a znadu da ne će nikomu morati polagati računa o svojem djelovanju, teško mogu odoljeti napasti, da čine zlo (»istituti, che i governatori delle provincie, finito il regimento loro, ch'era ristretto in tre anni, si dovessero esporre al sindacato de giudici della corte, parendogli che gli uomini che ottengono piena autorità, stando sicuri che non dovessero render conto di se medesimi, difficilmente possono fuggir il male«).

Kralja zato velmože zamrziše, pa ga svrgoše i izdajnički umoriše.

Sažalno veli (str. 62): »I tako započese građanski ratovi u toj državi, kojoj je bilo od Boga prisuđeno, da se uzdične do visine, a survala se je u najdublje poniženje po nehaju Uroševu i izdajstvu Uroševih doglavnika«.

U takovoj je atmosferi odrasao i gospar Gjivo Gundulić.

Bilo mu je trinaest ljeta, kad je izašlo djelo Mavra Orbina, a sedamnaest, kad je osvanuo u Dubrovniku »Obilati izvadak«.

Kad je zaklopio oči umorni putnik Jaša Lukarević, brojio je Gundulić dvadeset i sedam godina.

Tko će sumnjati, o čestom sastajanju i drugovanju tih odličnika u malom okviru republike?

Gundulić bijaše srećniji od pokojnika, doživio je on dičnu obranu Hoćima, slavlje vitezova Poljaka i kraljevića Vladislava, pak se je rođeni taj pjesnik, u žarkom zanosu, pun fantastičnih nada vinuo nebu nad oblake i poletio mahom na vrhove Parnasa, nakon katastrofe nevoljnoga sultana Osmana. To je pjesniku bio znak, da je blizu zora kršćanske konačne pobjede nad polumjesecom. Je li bio srećniji? Ne, krivo rekoh, jer je veliki duh njegov na ovom svijetu poživio još sve do god. 1638. Gledao je zlo, pak gore za zlim, i bolno osjećao svu nevolju i sramotu svekolike Europe za užasa tridesetgodišnjega rata, vidio baš pred svoju smrt u Poljskoj krvave borbe među Ukrajinom i Poljacima. Razdor kršćana svuda, nevolja na sve strane! A u Carigradu sjedi čvrsto kao kalif brat Osmanov, razvratnik i pijanica, Murat IV. Žudnja goruća za Svetom Sofijom prevrgla se je u pustu, bezumnu tlapnju, nedostojnu za zdrav razum.

Prave miljenike svoje trebali bi blagi bozi da odzivaju u pravo doba, da im prištede bolni pogled na tužne razvaline satrvenih ideala. Gorče boli na tom svijetu ne može biti.

Svakako bez onoga ambienta dubrovačkoga valjda ne bi bilo »Osmana«, ni slave Vladisavljeve, a ni onoga prekora Gundulićeva »Grčkoj

zemlji« i «nevjerstvu» njezinu. Apostrofa ta potekla je iz historičkih podataka o razdoblju, kad se je slomilo bizantinsko cesarstvo, kako je to ocrtao baš Lukarević na str. 100 i dalje.

Posvetio je on svoje djelo vlastelinu dubrovačkomu Marinu Bobali (hrv. Bobaljević, lat. de Bobalio; isp. Akad. Rj.). Da uzmognemo valjano i pravično omjeriti sud naš o vrijednosti pisca, nužno je, da istaknemo neke dijelove njegove posvete. Tako ćemo razabrati, kamo je on smjerao, pak je li vješto ili nevješto nalazio pravac hođu svomu, kuda je zašao i kamo je dospio.

Začinje on, prevodim po smislu na naš jezik: »Vazda sam scijenio, gosparu Marino, da je najteži zadatak, što ga čovjek može sam sebi nametnuti, pisanje povijesti«.

»A kako ja sudim, ne potječe toliko težina toga zadatka odatle, što historik mora prikazivati svaku zgodu, o kojoj donosi vijesti, tako da se čitaocu prividja, kano da se ponovno sama zgodu pred njime zbiva, koliko poradi strasti, koje kadšto znađu saletjeti um onoga, koji piše. Tada se događa, da pisac hoće da uveća koje djelo svojega čovjeka ili svojih ljudi time, što (nepravedno) pokuđi protivnika, a takim ga načinom samo sramoti i podjedno ponizuje, pak ništi i ono dobra, što bi ga moglo biti u historiji, koju piše«.

»Veličina zgodu, još k tomu, pak odličnost ljudi, mnijenje o narodima, o događajima i djelima, i o kojem piscu povijesti (dello Scrittore), sve to zadaje toliko neprilika i poteškoća umovima ljudskim, da takav posao postaje ne samo težak i mučan već malone nemoguć. Odatle potječe, da su pjesnici rijetki, da ima tako malo govornika, a rekli bismo, da danas nema baš nijednoga povjesnika na svijetu. Filozofa nalazimo velik broj, bogoslovaca ima po gotovo vrlo mnogo, a matematika našla bi se četa u svakom gradu, a tako isto još ima vrsnih učitelja u svakoj znanstvenoj struci, više nego bi se moglo vjerovati, u svakome mjestu«.

»Teško je zaista saznati, što je istina, kad se pišu događaji strani, a kad se piše o domaćim stvarima, teško je suzbiti i ublažiti vlastite strasti«.

Bit će po Ciceronu, kad Lukarević u nastavku među ostalim tumači: »Povijest nije drugo nego svjedočanstvo o vremenima, svijetlo istine, život uspomene, učiteljica života, donosnica staroga doba«.

II

Nakon te posvete umetnuo je Lukarević alfabetski popis: »Autori citati nella presente opera«.

Meni se je pričiniło, da je to ponajvažniji dio te knjige, jer nam otvara vidik u nutrinju višega kulturnoga života u gradovima na Jadranu a doba XVI. stoljeća. U prvom sam izdanju (knj. br. 52710, sveučilišne knjižnice u Zagrebu) našao u tom popisu (sačinjen je po alfabetu, ali po primjeru gorespomenutoga djela Mavra Orbina, po krštenim imenima pisaca, tako da su svi Giovanni — primjerice — na kupu i t. d.) olovkom ubilježene mnoge brojke strana, gdje je citiran pojedini pisac. Popunio sam ih samo donekle. Ostaviše me oči, te nisam mogao do kraja prosljediti. Za svoju sam ipak pouku preradio taj popis, savkoliki, pak pomoću priručnih leksika, navlastito velikoga Larousse-ova »Grand Dictionnaire« 1865.—1890., Meyera i t. d., koji su u mene, obično u kratko pribilježio sa nekoliko riječi bitne podatke o svakom piscu, koje ga sam našao. Kod

pojedinih sam imena pak donio i poviše podataka iz Lukarevića. Bit će među njima i zanimljivih pojedinosti. Ljubezne veleučene gospodje prof. Kamila Lucerna i Dr. Elsa Kučera, zadužile su me u velike pripravnošću, kojom su u knjižnicama potraživale po tamošnjim priručnicima, navlastito po Boccardovoj talijanskoj Enciklopediji, nekoje autore. Na kraju ove rasprave otisnut će se pod IV. taj moj nedostatan »Popis«. Tko ga pregleda, vidjet će nekoliko desetaka imena autora, sa pribilježenim upitnikom; ima ih i talijanskih i njemačkih i t. d. Nadam se, da će se u starijim zbornicima itd. naći najnužnijih podataka i o tim neznancima. U ostalom, ako se i ne nađe o svakom tom piscu ili djelu traga, ta će se nedaća lako pregorjeti.

U popisu pod IV. moći će pomnjev čitalac doznati i po koju zanimljivu crticu, kadšto i povjesnu, istaknutu kod imena pojedinih autora, n. pr. pod Belonio (o ilirskom nazivlju morskih riba); pod Cronicha di Slavonia (o knezu Kačiću, s arapskim naslovom i pridjevkom Melekdok). Ovdje ću već pokušati, da svedem u nekolicinu redaka razloge, zašto je po mojem shvaćanju važna za historiju bilješka o tom Kačiću, izvađena iz stare kronike, koja je nama neznana. Mislim, da je van sumnje istovjetnost Malduka Kačića sa Domaldom (god. 1200. i d. Sm. cod. II. str. 357. III. 44., 101, 112, 143, 231, 326, 438.). Taj Domaldo, knez plemena Kačića, jedno vrijeme uzdanik kralja Andrije, pao je poslije u nemilost, pak je kralj knezovima Šubićima, Grguru i Stjepanu, poklonio posjede »od vode Krke do Cetine«, koji su bili u vlasti kneza »Domalda, sina Saracenova, a unuka »slijepoga« Zoloina »(Solonje)«. Solonja biti će korupcija, ali možda i hipokoristik (prema djetjećem izgovoru) od Slovinja. Mi pak znamo iz talijanskog izvora, da je od godine 1178-1180. (Sm. cod. II. str. 156., 157., 166., 167.) za cesara bizantinskog Emanuela, vladao u Hrvatskoj njegov »duka« Rogerius, koji je imao uz kršćansko ime, još i hrvatsko narodno, po običaju onoga vijeka, t. j. zvali su ga Slovin, Slovinja, tal. pišu: Sclavone (»Ligiae imperii mei Rogerio Sclavone«, pak »Ego Rogerius Sclavone, dei et imperiali gracia Dalmatie et Chroatie ducas, manu mea subscripsi«). Već je Lucić (Lucius) vjerovao, da je Malducus i Domald isto, a neće bit bezrazložno nagađanje, da je duca »Roger Slovinja« ili »Sclavone« identičan sa djedom Domaldovim, slijepim Solonjom ili Slovinjom. Teško je pak posunijati o ispravnosti mnijenja, da su imena Malducus i Melekdok samo različni likovi imena ili, bolje reći, naslova, kojemu je bitni dio arapski apelativ Melek kralj, knez itd. Nije stoga puki slučaj, što otac Domaldov iliti Melekdokov nosi ime ili nadimak »Saracenus«. Valjda je on bio za mladih godina u saracenskoj službi, a tim je priličnije istini, da je podobnim načinom došao i na Saracenova sina, kneza plemena Kačića, ponosni nadimak »Melek«. Značajna je, tako reći istočna, slavičnost njegova, o kojoj nam, po nestalom drevnom ljetopisu, svjedoči Lukarević na str 22.; v. g. pod I., a isp. Klaić Povj. Hrv. I. 209. i d., zatim V. Jagića raspravu »O gradji za slovinsku narodnu poeziju« Rad. XXXVII. u kojoj je svratio pažnju na rečeno mjesto u Lukareviću, pak razjašnjenje S. Ljubića Rad. XL. str. 130., gdje je to mjesto iz Lukarevićeva djela doslovce otisnuto. Molio je po tome pod kraj XII. stoljeća ovaj knez neretljanskih Kačića dubrovačko vijeće, da mu bude taj grad vazda vjerni saveznik: »on da je slavan muž, od slavni predaka; da je slušao pripovjedati, da se u Dubrovniku pohranjuju povjesti o slavnim slovjenkim vojvodama (illustri capitani slavi). Neka Dubrovčani ubilježe u svojim spi-

sima i svemu svijetu objave junaštvo i slavan glas njegovih Neretljana, a on da će gradu za to do vijeka biti zahvalan prijatelj. Jer, govoraše, slike, kipovi, kolosi i ine zgrade razvaljuju se već nepogodom vremena, ali pisane uspomene traju vječno«. Hoće da mu bude po Ovidiju: »Pare erit historiae tctoque legetur in orbe«! Kako negdje dušu njegovu sada tišti mrak zaboravi! Bez sumnje bila je i duša Gundulićeva milosrdno dirnuta, kad je to čitao i razmišljao o »taštoj ljudskoj oholasti«.

Dodirnih prilika između naših Primoraca i Saracena bila je sva sila u ono doba. Sa Južnom je Italijom najuža sveza. I našega je svijeta pritjecalo onamo. U »Prinosima« sam već prije tri lustra upozorio p. r. Cit na genealogiju kuće Cito-Filomarino (vojvoda Rocca d' Aspro) u Napulju, koja začetnika svojega roda nalazi u Hrvatu, nekom »Haupt eines kroatischen Stammes Pietro Cito«. Ovaj da se je priselio god. 1102. u Napulj. Ne bi li bilo već vrijeme, da se u arhivu visoke te porodice razvidi, imali kakav historički podatak za tu obiteljsku predaju?

Mladi potomak toga roda sada je vrlo bliz drug i pratilac kraljevića talijanskoga Umberta, principa od Piemonta.

U XII. stoljeću nalazi se imena mjesta, kastele i t. d. u nekim krajevima napuljskim, po kojima se vidi, da su bili ondje tada naseljeni »Sclavni«. Cesar njemačko-rimski Friderik II., odan saracenskoj kulturi, naselio je u okolici Lucera množinu vojnika saracenskih, kao najpouzdaniju vojnici u borbama protiv rimske stolice; veze Patarena, bosanskih i hrvatskih, sa tim elementima trajale su dugo. I nakon katastrofe, koja je snašla nastojanja Friderika II. i nasljednika njegovih, kad su Andegavinci pomoću Rima zavladaali na Jugu Italije, nije posvema ugušena u okolici Lucere opasnost, da se ondje u kojem obliku opet ne zaleže kakav vjerski pokret protiv jedinstvu crkve.

Zanimljivo je, da je rimska stolica u XIV. stoljeću bila prinukana, da potraži iznimnoga nekoga duhovnoga pastira, koji će na put pravovjernih navratiti »razvraćen« svijet u biskupiji Lucerskoj. Našla ga je u glasovitom hrvatskom propovjedniku, Augustinu Kazotiću (Casotti), dominikancu, Trogiraninu (rođen 1260., po materi Dragoslavi od staroga roda Draganića), koji je pošao na univerzu u Paris, ondje g. 1286. svršio bogoslovne nauke, pak po tome kao vjesnik vjere u bogomilskoj Bosni, zatim kao zagrebački biskup stekao najbolji glas, dok napokon od Pape Ivana XXII. nije bio pozvan god. 1319., da u biskupiji Luceri zavede red. Ne samo propovjedi nego još više sveti život Augustinov učiniše, pak je za pet godina izvedeno veliko djelo. Kad je on umro nakon god. 1324. proglasila je crkva biskupa Augustina blaženim. Možda bi se našlo poblizih podataka o tadašnjim prilikama u Luceri proučavanjem životopisa, što ga je o blaženom Augustinu napisao Tomko Marnavić god. 1637. (v. o tom, pak o daljnjim djelima Krčelića, Farlatia i t. d. Iv. Kukuljevića raspravu Ank. IX. 264. ili posebni otisak »Književnici u Hrvata i t. d. Zagreb 1869.). Možda je bilo u okolici Lucere onda takovih naseoba, da se je duhovnoj upravi činilo umjesno posegnuti za propovjednikom, vještim latinskomu, talijanskom i hrvatskom govoru, pak da je taj obzir doprinio te je izbor pao baš na blaženoga Augustina. — Nastavit ću:

Pod: Ducis Harvoje Harvatich Chronista Emanuele Greco naći će čitalac o buni u Bosni protiv Kotromanićima, zatim pod Frossardo (o »stanku« u Požegi god. 1385.), Gregoras (o Turovu polju, Kosovu i t. d.); Leone Giovanni (o Džauheru i Hrvatima u službi arapskih kalifa), Mie-

chowita Matteo (učio je liečništvo u Padovi XV. stoljeća; njegova su latinska historička djela o Poljskoj prevedena na talijanski); Kavenna, Giovanni di (o tome, kako je god. 982. »Slaven«, Dubrovčanin, spasio iz sužanjstva cesara Otona II., pak o pokušaju Otonova sina, Otona III., odnosno pape Silvestra II., da Slovjene crkva blagošću potakne, neka prigrle kršćanstvo), Riccio Michele (o Sapini, pustolovu Dubrovčaninu, koji je u XIV. stoljeću uzbunio vas Balkan kao samozvani tobožnji bugarski car Šišman); Ruteno Isidoro (o padu Carigrada); Scaligero Paolo (o životu toga slavičnoga pisca, varalice); Serdonati (o »Jaši«, admiralu gudžeratskog velikoga sultana i »Meleku« knezu, vasalu sultanovu u luci Diu u Indiji), Tuberone (o hercegu Stjepanu Ahmetu Hercegoviću i t. d.), Velemišljic ili Velimišljic Milić (o ugovoru Hrvata i Bosne za zaštitu Dalmacije i Dubrovnika) i dr.

Lukarević je nastojao da obradi najstarije doba povijesti po djelima, koja su onoga vijeka bila visoko cijenjena. Nekoliko pismenih domaćih izvora, što ih je on pred sobom imao, za nas je nestalo. Povrh toga nosio je on u svojoj pameti predanja dugačke vrste predaka vlastitoga svojega roda, patricijske porodice, vezane od nekoliko stoljeća sa ugarskim, hrvatskim, bosanskim, srbskim i bugarskim državnim poslovima, pak sa vladama osmanskih sultana i velikih vezira.

Ovo je razdoblje, na koje bi stručni historici možda mogli, čitajući Ristretto, svratiti svoju pažnju. Naš je Lukarević nekritičan preko reda, ali mu služiti može za ispriku, što se je samo poveo za zlím primjerom više pomenutog Mavra Orbina. Tako dijeli sa Lukarevićem i Orbini i onu najkрупniju grješku, što su obojica povjerovali književnom varalici Pavlu Scaligeru, te ga uvrstili među svoje »izvorce«. Sa nužnim oprezom trebat će zato da se zagleda svaki puta, gdje je naznačio Lukarević kojega autora, i u djela onoga pisca, kojega on citira.

Ja sam, kako vidimo, po sreći nekoliko puta našao, kad sam tako pčstupao, neku jezgru istine, i time donekle opoštenio Jakšu Lukarevića. Možda uspije taj pokus i u drugom kojem slučaju.

III.

Lukarević je došao sa svojim »Obilatim izvatkom« u XVII. stoljeću u Njemačkoj na vrlo dobar glas.

Jedan od najboljih njemačkih kroničara i povjesnika, nakon tridestgodišnjega rata, bio je Georg Horn (isp. Erdmansdörfer-Oncken »Deutsche Geschichte 1646.—1740.« I. 131¹). Pohvalio je on u svojoj »Arca Noe« Lukarevića, kao najpouzdanijega »in slavicus«. Nije čudo, što su Dubrovčani priredili god. 1790. drugo izdanje »Ristretta« posve, doslovce identično sa prvim izdanjem. Pohanjen je jedan primjerak toga izdanja u zagrebačkoj sveučilišnoj knjižnici broj 58780. Pored predgovora donosi to izdanje još i opis života Jakovljeva i roda njegova, pak njegovu opbsežnu oporuku.

Ne će biti nužno, da ulazimo ovdje u sadržinu detaljnijega prikazivanja životnih prilika uglednoga i vrijednoga toga pisca. Najbitniji su podaci o tome uneseni u »Popis autora«, v. n. IV. pod »Gregoras«. U opisu žića spomenuta je i pohvala Hornova i t. d., a posebice je utvrđeno, da je svagdje, gdje je Lukarević boravio, nastojao da uzmogne ogledati ne samo djela, već i ine tuđe izvorce povjesne.

Kad se vratio kući, zatražio je on i dobio od Senata dopuštenje, da se smije poslužiti sa svim javnim arkivima i bilježiti, što mu je volja. Naveduje na to biograf: »Kako sam Lukarević iskreno priznaje, bila mu je od velike pomoći Povijest rukopisna Ivana Ravenjanina, sekretara naše republike, koji bijaše odličan i vrlo ljubljen učenik Petrarke«. Posljednja je oznaka neispravna. Taj Petrarkin učenik je drugi jedan Giovanni di Ravenna, s nadimkom Malpaghino. V. n. IV. u Popisu pod Ravenna (Giovanni di). Značajno je, da je i ovdje posebno istaknuta važnost te »Povijesti« ili Anala Ivana Ravenjanina za Dubrovnik. A vrijedno je spomenuti, da sam se ugledom u djelo Mavra Orbina uvjerio, da on u svojem »Popisu« autora ne spominje toga rukopisa, ni njegova pisca. Zar da nije ni znao za nj? To se ne može ni pomisliti. Orbini radi uporedo sa Lukarevićem; na str. 213. Orbinijeva djela nalazi se na kraju poglavlja: »Događaje dubrovačke moći će čitalac saznati iz »Anala« Jakova Petrova Luccaria, koje će on uskoro na svjetlo iznijeti«.

Na kraju djela Lukarević razlaže ustav i državne uredbe republike vrlo iscrpljivo. Stvari su to manje zanimljive, jer su svestrano proučene.

Kako će čitalac naći pod riječju »Gregoras« u Popisu (IV.) vijest, da su Dubrovčani za kralja Dušana unajmili i uređene neke čete bojnika iz Turova polja za tjelesnu stražu vladaočevu, ne će biti suvišno, da po »Obilatom izvatku« napomenemo, kako su Dubrovčani isto tako nastojali, da sa tuđim ljudima brižu vode o redu i miru u maloj svojoj vlastitoj državi. Dubrovačka »guardia« brojila je sto bojnika, »barabanata« (drabanti). To su bili zgoljni »Ugri«, t. j. Hrvati, većom stranom iz Posavske Hrvatske. Naziv je Ugrin »Ungari« u svezi sa politikom međunarodnom, jer se napram Veneciji i Turskoj valjalo što jasnije ograditi pripadništvom republike pod ugarsko-hrvatsku krunu. Etnički su pak odnosi upućivali republiku, da traži stražare u Hrvatskoj. Ima oko Zagreba, i osim Turova polja, i sada nekoliko, a bilo je u XIV.—XVII. stoljeću u Posavlju i Pokuplju još i mnogo više slobodnih općina i plemića jednoselaca, a ti su svi u ono doba bili pod oružjem izvježbani vojnici, te sposobni, da podju za nuždu u vojne plaćenike. Tih je dubrovačkih »barabanata« po Lukareviću bilo kako rekoh, stotina. Oni su bili, kao uzdanica republike, određeni, da čuvaju vrata od »Levanta«. Kad je prijetila pogibelj, tada su oni porazdijeljeni na sva vrata, da nadziru domaće oružane ljude. Plaća im je bila četiri dukata na mjesec, pored nuzgrednih nagrada i pripadaka. Bio im je na čelu kapetan. On je brao na mjesec petnaest dukata, a republika je za nj uzela kuću u najam i plaćala najamninu.

Pobilježio sam iz Lukarevića množinu podataka o nekim našim ljudima u službi islamskih država, o značajnim pogledima našega historika na neke sudbonosne događaje, kao i o njegovim ocjenama nekih povijesnih osobnosti, n. pr. Gjorgja Brankovića, pak sultana Sulejmana i inih, a s druge strane o trgovini dubrovačkoj, ugovorima trgovačkim, kolonijama, gradnjama, umjetninama, obrtu i t. d. U malen okvir ove rasprave nije moglo o tomu skoro ništa unići. Požurio sam se, ponukan na to, s ovim površnim priopćenjem poglavito radi toga, jer mi se tako nadala prilika, da podsjetim krugove naših ispitivača prošlosti raznih struka, koliko ima sada još povijesnih izvora, svakako vrijednih više ili manje, koji su još prije kojega stoljeća bili učenomu svijetu na dohvat, a mi ih sada nemamo.

Već je očinski prijatelj moj, pokojni Ivan Kukuljević upozorio na takva »deperdita« u Ark. IX. str. 3. i d., prije pedeset i sedam dugačkih godina.

Vrijedno je ponovno pročitati tu staru raspravu, navlastito o djelu »Isolario dalmatico« koje je još opat Fortis koncem XVIII. stoljeća vidio u knjižnici conte Draganić-Vrančića, a onda ga više nije bilo, kad je Ivan Kukuljević pisao.

Poslije je sakupio i poredao mnogo točnijih podataka o tom važnom pitanju visoko cijenjeni drug moj Vj. Klaić na kraju svojih dragocjenih svezaka Povj. Hrv. I., II. 1., 2., 3., III., 1.

Pomna, neprekidna potraga dužnost je mlade generacije.

Pak ni nisu takovi pronalasci tobožnjih »deperdita« nikakova nemogućnost. Rukopis Richeria X. stoljeća, bio je nestao, a otkriven je god. 1833. u Bambergu.

Nikako se ne mogahu pronaći: »Annales Altahenses«, a god. 1870. namjerio se je na njih barun Oesele u ostavini humaniste Aventina (Thurmayera). Nema tomu davno, u septembru pr. g. našao se u Florenciji najstariji statut republike god. 1347.; neki sabirač, ljubitelj starina, otkrio ga je, nabavio i poklonio kr. knjižnici u Florenciji.

Nismo ni mi ostali praznih ruku: imali smo prije dvanaest godina priliku, da se obradujemo, što je gosp. profesoru dru Petru Karliču nagradila trud dobra sreća, te se našao davni »Zakon lige ninske«.

Kad se je ono ljetos vas znanstveni svijet uzbunio na vijest, da je prof. De Martino u Napulju negdje pronašao izgubljene dekade Tita Livija, došlo je do vrlo zanimljiva incidenta. Jedan od učenih direktora glasovite Ambrosiane u Milanu boravio je u Parizu. Bio je to mons. Giovanni Galbiati. Upitan za mnijenje, izjavio je on francezkim novinama, kako je to posve moguće, da dođe do takova srećnoga nalaza i u bud kojoj talijanskoj biblioteci, navlastito u onakovoj, u koje ima pohranjena zbirka manuskripta. Prof. Galbiati dodao je, da bi možda i iz Ambrosiane moglo biti objavljeno svijetu što god od blaga, što se u njoj čuva.

Ovo je dalo povoda glavnomu ravnatelju, prefektu biblioteke Ambrosiane, mons. Luigi Gramatica, da razjasni stanje stvari. On je izjavio, da su se doista događali takovi slučajevi srećnih otkrića, premećući u toj biblioteci stare pergamene i rukopise. Sada da je brigom uprave sve tako uređeno, da su pretražena i studiju izložena svakolika spremišta tih pisama, pak je direktor uvjeren, da je novo otkriće isključeno.

Ne mora li nas to razlaganje odličnih učenjaka potaći, da sa što većom pomnjom nastavimo potragu za izvorima u našim arhivima? Jesu li u nas spremišta uređena poput Ambrosiane?

Još nešto. Kako je naš Lukarević unio u svoj »Izvadak« obilje prezanimljivih zgoda, užasnih obiteljskih tragedija i t. d., bilo bi zamamno istaći nekolicinu upita, koji se nameću kritičnomu čitaocu.

Možda će se naći prilika i za to u kojoj nastavnoj raspravi. Ovdje budi dopušteno meni, da zamolim naše povjesnike, neka izvole posvetiti pažnju »Jaši« Sarmatu, Slovjeninu, ili kako hoće Ruge, Rusu, ili pak kako veli Lukarević: Dubrovčaninu, od god. 1500.—1526. velikomu admiralu sultana Gudžeratskoga u Indiji, »Meleku«, potkralju sultanovu u velikom gradu i luci Diu. V. n. IV. u Popisu pod Serdonati. Dosta je tamo, mnoge toga o »Jaši« i potomcima njegovim, ali je utvrđena vjerovatnost, da je taj »Jaša« zbilja bio našega porijetla, kako je to nagovijestio Lukarević.

A pod kraj da nadometnem još jednu malu zaĝonetku.

Lukarević na str. 151. iz god. 1581., kad je on glavom valjada boravio ili u Turskoj, ili u samom Carigradu, dakle skoro kao oĉevidac-svjedok, donosi doslovce vijest, koja u prevodu ovako glasi: »God. 1581. Pietro Rauseo, ĉovjek neobiĉno okretan, zadobio je pomoću Palatina poljaĉkih od Turaka Moldavsku kao »gospodar« (»in governo«), pak su za njegove uprave Dubrovĉani poĉeli trgovati u onim udaljenim stranama«. Ne mogu sam potraŝivati, a nema u nas ni djela (Engelove povijesti Moldavske nemogoh naći). Radoznao sam, što je u tom istine? Zašto Lukarević krije i ovdje prezime? Stvar je u ono doba morala bit notorna u Dubrovniku. Morala je ta slava Petrova brzo i strašno svršiti. »Bani« i »Gospodari« vlaški i moldavski ginuli su redom, a navlastito u vrijeme anarhije u Moldavskoj upravo od god. 1538.—1610.

Bištrim umovima naše mlade znanstvene generacije moralo je već dosad iz nekih podataka u tom uvodu prosinuti, da nam je najpreĉa potreba ĉuvati, i iz mraka na javu iznositi »veterum monumenta vetusta«, ako hoćemo da u ruke jedamput narod dobije »Annales veraces«. Ako nam je koji izvor nesrećom ili nehajstvom prošlih pokoljenja izgino, valja da ga ne zaboravimo, nego ustrajno potražujemo.

Priliĉan broj naše mladeŝi ima sada priliku, da boravi u nekim središtima europske kulture. Dosta ih ima, kojima je na dohvatu ona ogromna zbirka djela, nauĉnih zbornika i rukopisa u »Bibliothèque nationale«. Neka razmišljaju, pak ako baš koja pitanja ne ulaze posvema u okvir struke, kojoj se je tko posvetio, ali ih kao Slovjene koji predmet poĉme zanimati, neka svakako radoznalosti svojoj uĝode, pak potraŝe, ne bi li našli upute u toj knjiŝnici, skladištu knjiŝevnih dragocjenosti. Pravnik, zabavljen dubokim prouĉavanjem javnoga prava, mladi moj prijatelj gosp. Dr. Juraj Andrassi, našao je po samim priručnicima, bez znanja orijentalnih jezika, znatan broj podataka o našim ljudima u Španiji i u Egiptu, koji poblize osvjetljaju naše odnose sa arapskim Islamom, na koje sam svratio paŝnju u »Dodacima uz Prinose«, (str. 42, p. r. Saracenus, o Habibu, uglednom Slavenu arap. piscu X. stoljeća u Kordovi). Neka nitko ne propusti prilike, a da sam ne proĉita djela, koja se tiĉu Slovjena, ili bi ih mogla ticati, i ako ih je koji uĉenjak tuĉinac već iscrpio, i o tom sa svoje strane posve vjerno izvijestio.

Ŵudim ipak da ne doĉe ova moja preporuka do Vas, mlada naša uzdanice nauĉna po mojem staraĉkom shvaćanju; progovorit će Vam poĉkojni Karol Szajnocha, duhovit i pjesnik i povjesnik poljski prošloga stoljeća, doista po prelijepom svojem djelu: »Jadwiga i Jagiello« u prvom redu genijalni pjesnik. On je u svojoj raspravi »Słowianie w Andaluzji«, (v. n. u Popisu IV. pod Leone Giovanni, na kraju ĉlanka), punoj zanosa za ideale kulturnoga Slovjentstva, upravo na svršetku svoje rasprave topli poziv na uĉene naše ljude:

»Eto već smo saznali od vrijednih izvidnika, arabista, kakovi su Casiri, Conde, Fraehn i D'Ohson zanimljivih vijesti o andaluškim Slovjenicima. Zašto da se ne ponadamo, da ćemo ih moći pribavit još više?»

Uĉenjaci, kao Casiri i Conde, gledali su sa hladnim, bestrasnim pogledima na ona mjesta u arapskim rukopisima, gdje se napominju Slovjeni, pa ih jednostavno iscrpiše i prevedoše, a da se nisu poblize ni zanimali za daljnje kakove izvide.

Smijemo zato vjerovati, da se u brojnim onim rukopisima arapskim, što no su rasijani po zbirkama europskih knjižnica, mora naći još i mnogo vrijednijih bilježaka, nego li što su ih ispisali Casiri i Conde. Svaki je noviji prevodilac arapskih kronika, nakon Casiria Murphy, a nakon Murphya Conde, našao još nešto više o Slovjenu u Španjolskoj. Treba k tomu da još nepomenemo primjedbu poznatoga drevnoga Arapina Mas-sudia, koji po izvratku, što ga je priopćio D'Ohson, naglašuje o španjolskim Slovjenu: »Taj je predmet preobsežan, a da bi ga ja mogao na ovom mjestu razložiti; za to sam ja obsežno progovorio o tome u mojem djelu: »Achbar uz Zemani«, i »(Ketab) ul Ansatti«.

Ne će li se naći koj slovjenski orijentalista, koji bi se prikućio k tim rukopisima? Ne bi li morali doći na red nakon latinskih i bizantijskih rukopisa izvori arapski?»

Pisao je to Szajnocha oko god. 1859., u naponu umne snage, kad mu je bilo četrdeset godina.

Već je tada bio naslov Habibove apologije Slovjena kordovskih skoro dva decenija objavljen i u engleskom prijevodu Gayangosa. Istom poslije, kad se je prihvatio veliki Dozy proučavanja arapskih prilika u Španjolskoj, i istakao u svojoj »Histoire des Musulmans d' Espagne« g. 1861. Habibovu knjigu, pokrenut je iz Zagreba lani u »Prinosima« nakon mnogo decenija, nedotjeran pokušaj, ne bi li se razbistrilo to pitanje. Međutim je bilo i opet minulo više nego polovica stoljeća!

Iz groba nam se javlja duh našega Szajnoche, a osjen njegov prekorno pita, što smo učinili? »Ciemno wszędzie, glucho wszędzie«.

POPIS AUTORA, KOJE NAVODI LUKAREVIĆ.

- Abulfeda** (Abulfeda) Smail, arap. pisac oko g. 1300.
- Acchone** (t. j. A Chone) v. n. Niceta (Niketas).
- Adriani** v. n. Hadriano.
- Africa** v. n. Istorja d'Africa.
- Alano Giornando** (Jornandes, Jordanis), VI. stoljeće po Is., str. 49. 50.
- Alberti Leandro** (general Dominikanaca) g. 1479—1552, pisao »De viris illustribus ordinis Praedicatorum« 1517. i »Ephemerides 1440—1552«, str. 13.
- Ammiano Marcellino** (IV. stolj. po Is., historik rimski, napisao opsežno djelo, tridesetijednu knjigu, sačuvano je do danas osamnaest knjiga), str. 33.
- Angelo di Drivasto** neki ljetopisac iz Drivasta, grada u Arbaniji, pisao o Kroji, gradu Jurja Kastriotića; v. n. Barlesio i Marino di Scutari.
- Annali di Genova**; ne znam na koje djelo smjera; v. n. Giustiniano; str. 117.
- Annali di Polonia** (?) str. 117.
- Annali di Rausa** (?); v. n. Melezio i Ravenna (Gioanni di R.).
- Anonimo d'Antivari** v. n. Orbini Mauro i Cronica d'Antivari itd.
- Apollinare Sidonio** v. n. Sidonio.
- Apollonio Rhodio** (grčki epik III. stolj. po Is.: piše u »Argonautidi« po Lukareviću, str. 29., da je otok: »Imerthipitia« isto što »Lastovo«.
- Appiano Alessandrino**, grčki historik, za Cesara Trajana, Adriana i Antonino, II. stolj. po Is.; str. 8.47. Preveo na hrvatski sa grčkog A. Starčević u Ark. VII. 163.—178.
- Armenia** (Historia d'Armenia) v. n. Emilio Paulo.
- Armeno Haitone** v. n. Haitone.
- Arnoldo Abbate**; bit će Arnold od Hildesheima, ljetopisac XIII. stolj., koji je nastavio »Ljetopis« — Chronica Slavorum — Helmolda; v. n. Helmold; str. 2.
- Arquato Antonio**, tal. učenjak koncem XV. stolj., liječnik, astrolog.
- Asnet** (Diadario d'Asnet; bit će ime pisca ili grada, a »diadario« bit će »diario«, ljetopis, dnevnik; valjda arapski izvor, str. 129.
- Aulus Hirtius** (Irzio) v. n. Hirtius.
- Averroë** (s), (Abul ibn Roshd), arapski (španj.) filozof, g. 1126—1198, i preveo je i komentirao Aristotela itd.; po Lukareviću udubio se u proučavanje toga mislioca sultan Bajazit II.; str. 124.
- Baldassare da Spalato**; Lukarević ga citira na str. 13.; po Ljubićevom »Dizionario biografico« to je pisac hrvatski XVI. stoljeća; od njega da nije ništa do nas došlo; ali bi valjalo potražiti, nije li se nakon toga otkrilo što za potonjih skoro sedamdeset godina. Ljubić na nav. mj. ističe, da je očito povjesno neko Baltazarovo djelo preveo neki Marco Alandi na talijanski pod naslovom: »Delle cose della nazione illirica«.
- Barbaro Ermolao**, humanista XV. stolj.; Mletčanin rod. 1454—1493; bio je svećenik, diplomat; imenovan je patrijarkom oglejskim, ali mu je republika zabranila, da zasjedne tu stolicu; str. 47.
- Bardi Girolamo**, povjesnik tal. iz Firence (1544—1593) redovnik kamaldulenac str. 11.
- Barlesio** (Barlezio i Berlezio) str. 91; pisao od 1477—1520. o Arbaniji, Jurju Kastriotiću itd. i iz p. v. njemu p. n. Barlezio Ljubićev »Dizionario biografico«.
- Baronio Cesare**, historik, rod. 1538, umro 1607., pisac crkvene povijesti, povijesti kraljevine Sicilije, martirologija itd. str. 5.
- Baros Giovanni**, str. 41.; bit će da je to Portugalac, glasovit povjesnik XVI. st. »Barros João«, rod. 1490., umro 1570.; najbolji izvor za događaje osvojenja Indije nakon otkrića puta oko »Rta dobre nade«. V. n. Serdonati.
- Belonio** str. 127.; neću se prevariti, Lukarević pomislija tu na koje od putopisnih djela glasovitoga franceskoga naravoslovca Pierre Belon, koji je putovao po Grčkoj, Macedoniji, Traciji, Maloj Aziji, Egiptu i t. d., rodio se 1517., a umro 1594.; njegova su djela izlazila u polovini XVI. stoljeća; jamačno je neke podatke o zemljopisu Male Azije izvadio odatle i Lukarević. Moglo bi biti, da je Belon — putovao je on tri godine po Orientu — boravio i u Dubrovniku. Po Larousse-u u lat. djelu Belonovu »De aquatilibus etc.« (o ribama i sa 110 slika) donosi Belon nazivlje latinsko, grčko, francesko, talijansko, a kadšto i »ilirsko«, novo-grčko, arapsko i tursko. Djelo to izašlo je g. 1553. in-12. Francesko je njegovo veliko djelo o pticama posvećeno kralju Henriku II., izašlo 1555. in folio u sedam knjiga.
- Bergamo** (Jacomo di Bergamo); zvao se i Foresti Giacomo Filippo; umro g. 1520.; napisao veliku kroniku i biografski rječnik glasovitih žena.
- Beroso Chaldeo** (Berosus), tobožnji kaldejski povjerenik za III. stolj. po Is.
- Bevilacqua Biagio** (?), str. 8.; v. n. Leone.
- Biondo, il Biondo** (?) str. 2. 4. 137.; na toga se pisca pozivlje Lukarević na str. 2., kad priča o tom, kako su zaposjeli Slovjeni Ilirik; da to ne bude Flavio Biondo, tal. humanista (g. 1388.-1463.), ali u kojem djelu? Bit će: »Historiarum ab inclinatione

imperii Romanorum decades« g. 1483. Ljubić u svojem Dizionario zna i za nekoga Hrvata sa Hvara, Biondi (Biondić) Gian Francesco. Rodio se je taj g. 1572., a umro u Švicarskoj 1644.-1645.; živio je dugo na dvoru kralja Jakova I. u Engleskoj. Napisao je talijanski i izdao znatnu povijest građanskih ratova u Engleskoj sa tri toma u dva izdanja, g. 1637. i 1647. Ovo je djelo poslije prevedeno i izdano engleski u Engleskoj, London 1724. (preveo ga Henrik grof Monmouth). Na ovo ga Bionda dakle nije mogao pomisljati Lukarević.

Boccaccio Giovanni, g. 1313. do 1375., tal. pisac »Decamerona«, ali i »De casibus virorum et feminarum illustrium«, »De claris mulieribus«, »De montium, sylvarum, lacum, fluviorum etc. nominibus« i mn. dr., v. n. Serdonati.

Bodino (?); moglo bi biti, da Lukarević misli na koje djelo na glasu publiciste franceskoga, vijeka XVI-oga, Jean Bodin. koji je rođen u Angersu g. 1530. Sve do g. 1596., kao učenjak, dvoranin i visoki sudac, napisao vrlo zanimljivih radnja, napose slavni »Methodus ad facilem historiarum cognitionem«, pak razpravu o državnom ustrojstvu itd. Bodin preveo je Oppianovu »Kynogetiku« (v. n. Oppiano) sa grčkoga u lat. verse. Citira »Bodino« Lukarević uspored sa Theopompom; v. n. Teopompo da Chio, pak Oppiano.

Bonfinio Antonio, historik rodod Talijan, iz Ascoli, rođen 1427.-1502.; humanista, pozvao ga kralj Matija u Budim; sastavio ondje »Historia Hungariae«, izvještaj o osvojenju Biograda g. 1456. itd. str. 83. 92.

Borovius Riccardo (?) str. 5.

Bosna (Cronacha di Bosna) v. n. Velemišljčić.

Bottero Giovanni (pišu neki: Bottero, uz pridjevak »Benisius«); rodio se g. 1540. u mjestu Bene u Piemontu i bio je svećenik, diplomata, i sekretar vojvode Karla Emanuela Savojskoga; g. 1599. postao je odgojiteljem djece vojvodine. U Milanu izdao g. 1583. uspješnu refutaciju Machiavellijeva naučanja itd., umro g. 1617. str. 29.

Brochiero Stefano (?); ne znam pravo, na koga Lukarević misli; ako nije franceski vitez Bertrandon de la Brocquière, koji je opisao svoje putovanje u Svetu zemlju, pak natrag preko Cariграда g. 1433. Djelo je vrlo bilo objavljeno u srednjem vijeku. Doduše Larousse nije zabilježio kršteno ime »Stjepan«; str. 34. 49. 104.

Bruin Georgio (?); ne znam, na koje djelo i kojega pisca pomišlja Lukarević; str. 90. (o koncilu u Basilei).

Cablucio Vincezo t. j. Kadlubek poljski povjesnik XIII. stolj. str. 116.

Caesar (Commentarii di Cesare); v. n. Hirtius.

Callimacho Filippo t. j. humanista Buonaccorsi, Toskanac, slavni historik, pisao mnoga djela, među ostalim i o Attili; stvorio je akademiju u Firenci, u kojoj mu je bio nadimak »Callimachus experiens«; u polovici XV stoljeća morao se je ukloniti i g. 1473. došao u Poljsku. Bio je odgojitelj djece kralja Kazimira, umro 1496. u Krakovu; str. 92.

Callisto, Calisto Niceforo (?), str. 16. Kallistos bio je u XIV. v. (g. 1352.) patriarka carigradski.

Cardinale Isidoro v. n. Ruteno.

Cassius Dio v. n. Dione Cassio.

Cedreno Georgio, bizantinski historik XI stoljeća.

Cerva v. n. Tuberone Luigi.

Chalcagnino Andrea (?), str. 13. 116.; u XIII. stoljeću bio je neki teolog, biskup u Castru u Toskani Calcagni (Calcagninus) Rogerius; Calcagnini Celso bio je u XV. stoljeću na glasu pisac, filosof i astronom; rod. 1479. a umro 1541. On je napisao: »Quomodo coelum stet, terra moveatur«, i preteča je novije astronomije.

Chalcondila Demetrio, pravije »Chalkokondylos«, učenjak, gramatik bizantinski 1428.-1511.; str. 100., v. n. Laonico.

Chaldeo Beroso v. g. Beroso.

Chio v. n. Teopompo di Chio.

Christoforo Richerio v. n. Richerio.

Chronaca, Chronica v. n. Cronaca, pak Diario (Diadario). Efemeridi; v. g. Annai.

Cronologia del duca Harvoie v. n. Ducis Harvoie itd. Chronista.

Collenuccio Pandolfo, pisac povjesti Napulja itd. g. 1460.-1500., pogubio ga Ivan Sforza.

Constantino Porfirogenito, bizantinski cesar i povjesnik X. stoljeća str. 2. 5.

Corio Bernardo, historik, Milanez, g. 1459.-1519., napisao povijest o zgodama Milana itd.; str. 123.

Cosmografia di Gioggero (?) str. 47.

Cosmografia di Rudingero (?) str. 9.

Crantzio (Krantz) Alberto v. n. Krantz.

Cromero (Kromer) Martin, poljski povjesnik 1512.-1529.; str. 116. 117.

Croniche d' Antivari, str. 132.; v. n. Orbini.

Cr. di Bosna str. 10. 17. 25. 41. 45. 46. 53. 116.; v. n. Ducis Harvoie chronista Emanuele Grece, pak Velemišljčić Milić.

Cr. di Genova str. 117.; v. g. Annali di Genova.

Cr. di Persia str. 74.; ne znam, na koje djelo pisac misli.

Cr. di Salona v. n. Michele.

Cr. di Servia str. 37. 38.; znao je jamačno Lukarević za više srpskih ljetopisa, ali napose v. n. Rupchich (Rubčić ili Rupčić Stanislav).

Cr. di Slavonia; možda misli Lukarević na »Chronologiu« Ivana arhidjaka goričkoga (v. Dr. Rački »Književnik« 1864. str. 548. i Kuk. »Arkiv« IX. str. 6. itd.); v. str. 125., pak v. gore Baldassare i Cr. di Bosna, zatim Michele di Salona, Ducis Harvoie Harvatic Chronista, Prete di Doclea; na str. 22. Lukarević donosi vijest o primorskom knezu Melekdoku, očito knezu Kačićeva plemena, što ga kralj Andrija u listini g. 1220. Sm. od III. 187. nazivlje »comes Malducus«. Lukarević pozivlje se, da je vijesti, koje donosi, izvadio iz: »vrlo stare kronike, koja se sada nalazi u vlasti Frana Jerolimova Pucića«; ne znamo za taj ljetopis.

Crusber Pietro (?) str. 2. »Olandese«; citira ga i Mavro Orbini str. 6.

Cuspiniano Giovanni (Spiesshammer) g. 1473.-1529.

David Ottomano (?) str. 1.

Decretale romano; papinske naredbe i sastavni dio kanonskoga prava.

Diacono Paolo g. 725.-795.; historik; o Bugarima; str. 50.

Diadario d' Asnet v. g. Asnet.

Diadario Čidi (Sidi Ruset str. 8. 129.; Ruset bit će arap. ili turski lik imena grada u Egiptu, Rosette; v. Asnet i n. Ruset.

Didaco v. n. Pirro.

Dione (Dio) Cassius Coccejanus, rimski legat i historik g. 155.-229., str. 46.

Dione Byzantino (?); ne znam, ne misli li Lukarević na Dio Chrysostomos (Dio iz Pruse), taj je bio grčki pisac g. 50.-117.

Dionisio Punico (?) str. 6.

Diversi Filippo, po Engel. Gesch. v. Ragusa str. 6. Fil. de Diversis, iz Luke (Luca u Italiji, bio je g. 1434. profesor retorike u Dubrovniku, napisao »Descriptio Ragusina«; djelo mi nije došlo u ruke.

Długoss (krivo: Dugloss) Giovanni, poljski povjesnik 1415.-1480.; str. 116.

Doclea v. n. Prete di Doclea.

Docleate v. n. Prete di Doclea.

Drivasto v. g. Angelo di Drivasto.

Dubravio (Dubraw) Giovanni, češki i poljski povjesnik, rodio se u Češkoj, Plzen; napisao »Historia Bohemiae 1552.« str. 116.

Ducis Harvoie Harvatic Chronista, Emanuelo Greco; v. g. Baldassare, Cr. di Bosna, Cr. di Salona, a v. n. Michele, pak Velemisljić Milić. Istaći ću, da Lukarević po toj kronici Grka Emanuela donosi vijest o velikoj buni u Bosni nakon

smrti bana Stjepana Kotromanića g. 1290. (?) »Vuk Milić i Čubran Budisaljčić« uzbuviše raznim uškanjem knezove i puk («i baroni e il popolo») u ime »stare slobode« (»pravde«, al nome d' antica licenza«); oduzeta bje porodici Kotromanića sva vlast, a za vladanje u Bosni odabraše Bošnjani najplemenitije članove domaće vlastele. Sinovi pokojnoga kneza (bana) Stjepana, Vladislav i Konstantin, ili kako ga drugi pisci nazivlju Miroslav, uskočiše u Zagreb i na grad Medved; odpratio ih je onamo knez Mladjen Harvatić. Najstariji sin pokojnikov Stjepan, sa udovom, svojom materom Jelisavom, kćerju Kazimira, duke Gnjezanskoga Poljaka (ovo je bludnja; mati mu je bila Srpkinja) skloniše se po uputi i savjetu Priboje Kopčića i Ostoje Kositerića u Dubrovnik. Primili su dubrovački poglavari te različne goste ne samo dostojno kao vlastelu ili građane, već načinom kako kralju pristoji. Pobrinuše se povrh toga, da dječaku Stjepanu bude dana prilika, da se uputi i u knjigu i jezik latinski. Kad se je utišala uzbuna u Bosni, uspjelo je uz pripomoć senatora, da je Stjepan opet uspostavljen u svojoj državi. Senat dao je sačiniti slike banice i banića.

Efemeridi di Doclea; str. 3. v. n. Prete di Doclea.

Efemeridi di Rausa v. n. Ravenna, Giovan di.

Egnazio Giovan Battista (Cipelli), učenjak diplomata mletački; 1473. do 1553.; historik, pisao mnoga djela.

Eidenstremo Reinoldo (?), o poljskoj povijesti; str. 117.

Elmoldo v. n. Helmoldo.

Emanule Greco v. g. Ducis Harvoie, Emilio Paollo (?); pozivlje se na str.

43. Lukarević kao na pisca »Historie di Armenia«; u XVI. stoljeću pisao je Veronez Emilio Paulo u Franceskoj lat. jezikom povijest Franceske.

Enea Silvio v. n. Papa Pio II.

Ermolao Barbaro v. g. Barbaro.

Erodoto v. n. Herodot.

Eutropio, lat. historik IV. stoljeća napisao »Breviarium rerum romanorum«; str. 70. 116.; v. n. Vopisco.

Farasmano (Pharasmanes?) str. 2.; ime je to nekih kraljeva Iberije i Georgije (u Zakavkazju) za prvih stoljeća po Is., a citira to ime Lukarević kad govori o »Masagetskom narodu«.

Faroldo Giulio (?) str. 2.

Ferrari Antonio v. n. Galateo.

Flavio Biondo v. g. Biondo.

Flavio G. D. v. n. Pirro.

Foresti v. g. Bergamo.

Francesco Nicolai (?); po Lukareviću str. 5. opisao je taj franc. putnik o putovanjima svojim po Levanti među osta-

lim i Gruž, i pohvalno rekao, da je i poprilo i po gradnji kuća: »Gravosa gloriosa«. Isto da kaže i neki ini pisac nekoga »Itineraria«.

Frossardo (pravije Froissard) Giovanni, kronista franc., g. 1333.-1400.; str. 66. 70. Froissard Jehan vrlo je zanimljiv pisac i kroničar onoga vijeka. Putovao je po svoj zapadnoj i srednjoj Europi. Sainte-Beuve sudi o njem: »C'est un chroniqueur admirable et le plus bel exemplaire du genre«. Možda je i po njemu Lukarević donio detaljne vijesti o pustolovini francuskih vitezova g. 1385., u doba, kad se je u Požezi održavao sastanak, važan za politiku svekolike Europe, jer se je radilo o sudbi istočne obale Jadrana. Isp. o tom Klaić Povj. Hrv. II. sv. 1. str. 215. itd. Dubrovčani bijahu zaslužniji nekoliko odličnih franceskih nasilnika, pak je franc. kralj Karlo VI. od kraljice Marije ishodio, da posreduje u svrhu, ne bi li ih Dubrovčani otpustili. Veli Lukarević, da je franceski kralj nudio 100.000 dukata, što su Dubrovčani odklonili, pak su pustili bez otkupa objesne gospodičice na vjeru, da će se svakoga nasilja i osvete okaniti. Zato su Dubrovčani dobili od kralja vrlo važne trgovačke povlastic. I Martin, kralj Sicilski, dao im je podobne pogodnosti i oslobodio dubrovačku trgovinu svake daće i carine, a taj je ugovor prešao i u pragmatiku kralja Ferdinandina Kastilje, Aragonije i Sicilije. Isp. i prof. dr. Đ. Körblera raspravu u »Radu« knj. 214.

Fulvionio Ugo (?); ne nadjoh ga.

Galateo Antonio, Ferrari str. 3.; rod. 1444.-1516., liječnik, doktor Ferrarski; arheolog i naravoslovac; liječnik kralja Ferdinandina Napuljskoga itd. Učenjak, pisao vrijednih rasprava više. Napose za nas zanimljiva: »De situ Japygiae«, pak »Descriptio urbis Gallipolis«.

Gaufredo Antonio (?) str. 103.; o sultaniji Mari Brankovićevoj.

Gemisto Pletto (Gemisthos Plethon Georgios), umro 1451. ili 1455.; grčki učenjak str. 43. v. n. Zonaras.

Genebrardo Silberto (pravije »Gilberto«), nadbiskup u Aix; 1537.-1597. Izdao g. 1583. »Chronographia«.

Geremia di Russia (Jeremia Rus) (?); str. 2. da to nije Jeremija Bogomil g. 927.-950. ?

Giacomo (Jacomo) v. g. Bergamo.

Giacomo Meyero v. n. Meyer.

Gilberto Lansbergio v. n. Lansberg.

Giorgero (?) v. g. Cosmografia.

Giornando Alano v. g. Alano.

Giovanni Leone v. n. Leone.

Giovanni di Ravenna v. n. Ravenna.

Giovio Paolo, učenjak tal. 1483. do 1552., str. 103. 109. 111. 125.; v. n. Tuberone. Giovio bio je iz Coma; proslavio se svojim djelom: »Historiae sui temporis ab anno 1494.-1547.«

Giustiniano Agostino, genoveški historik, »biskup« u Nebbi na Korsici, g. 1470. rod., a umro 1536.; str. 65. v. n. Interriano.

Goroppio Giovanni (?) na str. 36. govori Lukarević o Efezu u Maloj Aziji: »grad, u kojem su gradu Amazonke, žene Sarmata Slavena (Sarmati Slavi) ostavile, kako to tvrde Carlo Vagriese i Giovanni Goroppio u 8. knjizi, glasoviti onaj hram posvećen boginji Diani, koji se je ubrajao među ono sedam čudesa svijeta«. Po imenu sudeći, mogao bi taj pisac biti porijetlom Slovenac ili Hrvat (Gorup); v. n. Vagriese.

Gregoras Niceforo; znatni, ponajuzdaniji bizantinski povjesnik (g. 1295. do 1359.); Lukarević str. 2. 48. 49. Po njemu pripovijeda Lukarević (»secondo che racconta Niceforo Gregora«), da je kralj Stjepan Dušan, čim je stupio na čelo državi srpskoj poslao u Dubrovnik svojega sekretara Smilju (Smiglio), s molbom neka Dubrovčani za njegovu stražu dadu unajmiti jednu tisuću soldata »Ponentina«, zapadnjaka t. j. Francesa. K tomu da je još za svoju tjelesnu stražu pribrao nekoliko izvježbanih (uređenih) četa bojnika Slovinaca iz Turova polja (»fatte alcune ordinanze di Slavoni di Turovopoglie«), pak uredio sebi domaću vojsku od 30.000 vojnika.

Valja znati, da su hrvatske prilike bile dobro znane Lukareviću. Po svojem rodu on je u svojini sa velikaškom kućom Talovaca, od koje su potekli bani hrvatski i slovinski. On izvodi, da je cesar i kralj Sigismundo početkom XV. stoljeća bogata vlastelina Dubrovčanina, Matiju Lukarevića ili Lukarića, zakupnika ruda, za velike zasluge obdario velikim imanjem Toljevaca (magj. Thallocz) iz Slovinškoj zemlji. Po Rač. doc. str. 114. 115. op. bio je g. 1328. do 1348. Dominik Luccari nadbiskup u Splitu. Mogli bismo zato lako vjerovati Lukariću, kad pripovijeda, da je mati Hrvojina bila od roda: vladika Lukarićka. Doduše, možda je splitski nadbiskup bio od inoga plemena i porijetla. O dubrovačkoj porodici Lukarića govorilo se XVI vijeka, da joj se je priselio praotac do tri stoljeća prije u Dubrovnik iz Epira. »Talovci« su za XV. vijeka u Hrvatskoj i Ugarskoj velmože prve vrste. Po Klaiću II. str. 130. bilo bi tomu imanju »Talovac« pravo ime: Topolovica kod Virovitice. Možda se doista vara Lukarević. U listimi od g. 1443. pisanoj hrvatski, bosančicom, piše se ban hrvatski »Petar s Talovca«. Dašto da se je ban možda prislonio uz lik naziva toga darovanoga ima-

nja prema pisanju darovnice kraljevske. Ali »Toljevac«, prema prastarom imenu hrvatskom Tolislav, pak Tole, Tolić, Toljan itd. doista zvuči posve prirodno prema duhu našega jezika. Matija postade banom slovin-skim, Petar, brat Matijin, banom hrvatskim i knezom Cetinskim, treći brat Franko — kako Lukarević na str. 83. veli — upravljao je u »Crljenoj Hrvatskoj« (Croazia rossa) i četvrti brat napokon, Ivan, bio je zapovjednik tvrde beogradske, kao vitez rodski, i proslavio se je odbivši u Beogradu tursku najezdu oko g. 1440. U tankoj krvi su — po našem piscu Lukareviću — u vezi s njegovim rodnom i Hrvatinići ili, kako on piše, Harvatići. Na str. 72. veli on: »Harvoje, sin Vuka Harvatića vojvode bosanskoga, rodio se je od vladike iz porodice Lukarevića«. Važno je, da su članovi roda Lukarevića bili i pouzdanići banova i kraljeva bosanskih, da je jedan predj našega Jakova Lukarevića, Nikola, boravio na dvoru cara Dušana, o kojem je dakle razdoblju moglo biti u porodici Lukarevićevoj i pismenih bilježaka. Najvažnije je pako, da mi n e m a m o Stanislava Rupčića. Lukarević kao da ga je imao u ruci uz još ine izvore, koji se kriju za nas u mraku .V. n. Rupčić. Lukarević kraj svih svojih grijehaka, vrijeđan je, da se svaki put, gdje se on pozivlje na izvor, sav mogući trud posveti tomu, ne bi li se ispitala ispravnost njegove vijesti.

On piše do dva stoljeća nakon katastrofe na Kosovu. On drži, da je Miloš Kobilić (ne »Obilić«) bio zet knezu Lazaru; on vjeruje, čini se, tvrdo, da je izdaja Vuka Brankovića historički fakat. Na str. 68. veli on: »Murat, kralj (»rè«) turski u boju na polju Kosovu, na obali Sitnice, razbio je i ubio (»ammazzò«) Lazara kneza (»conte«) Srbije, jer ga je izdao njegov zet Vuk Branković. Ipak je na istom mjestu ostao mrtav sam Murat od ruke Miloša Kobilića, »baruna« od Tientišta (»Tientiscte«), zeta Lazarova. Ovo je po prilici i povijedanje Maura Orbina, samo što je ondje mnogo iskličeno.

Ovo vjerovanje Lukarevićevo po mojem sudu nije toliko važno, koliko druga jedna vijest, nezavisna od samoga prikaza tragičnih zgoda kosovskih. Na str. 85. pripovijeda Lukarević o prilikama u susjednoj Zeti i to iz doba g. 1422., o kojem je on u dubrovačkim arhivima mogao naći potankih uputa. A on je savjestno u te spise zagledavao.

Kad je rečene godine umro zetski knez Balša, namislilo je sin Lazarov, despot srpski Stefan Lazarević, da pokuša, ne bi li uzmogao u Zeti zavladati, kao kletvenik srpske države, njegov nećak Gjurađ Vuković, sin Vuka Brankovića. Pripovijeda Lukarević: »Odmah je Stefan Lazarević umjestio kao kletvenika (»investi«) u Zeti Gjur-

gja, sina Vuka Brankovića i Mare, Stefanove sestre«. Dubrovčani su se požurili, pak su s novim gospodarom sklopili trgovački ugovor.

Nastavlja tada Lukarević: »Ali narod (»il popolo«), koji je htio da izbjegne gospodstvu Srbijanaca (»che fuggiva la Signoria di Serviani«) zbog ljage (natruhe) izdajstva oca Gjurgjeva (»per la machia del tradimento del padre di Giorgio«) pobrinuo se je, te je doveo iz Pulje Stjepana Crnogorca«. Doista od tada do g. 1515. vladala je u Zeti dinastija Crnojevića.

Bila je dakle, čini se, već tridesetak godina nakon boja vijest ili priča o Vukovu izdajstvu živa i u punoj snazi u Zečana — a možda je — s političkih i vjerskih razloga — bila još raširenija i moćnija u Humu, a po gotovo u svojkolikoj Bosni, gdje se je već odmah poslije boja na Kosovu pred stranim svijetom hvastao Tvrtko, kao da su Bošnjani suzbili pobjedonosno na Kosovu Turke. V. u I. izdanju Lukarević str. 69, 92, 93.

Guaino Alberto (?); str. 2.

Guaino Alessandro (?); str. 2.

Guerrara Antonio di str. 2.

Guicciardino Francesco str. 64. III., florentinski historik, umro 1540. v. n. Hadriano.

Hadriano Giovanni Battista; str. 147.; bit će to pravije Adriani Giambattista, hvaljeni florentinski povjesnik, nastavio je povjest Guicciardinovu; rod. g. 1511., umro 1579.

Haitone Armeno t. j. Hayton, kraljević Jermenski. (Male Armenije XIII. i XIV. stoljeća), povjesnik o događajima u Aziji; str. 42, 43, 74.

Helmoldo Præte, ljetopisac Nijemac XII. stoljeća, napisao »Chronica Slavorum« o sjevernim Slovjenima i o Poljskoj; str. 2, 117.

Herburto Giovanni (ne Hemburto), poljski poslanik u Parizu, napisao XVI. stoljeća: »Cronicon historiae poloniae«, Basel 1571, pak »Statuta regni pol.« g. 1567. Prevedena su djela ta i na franceski: »Kroniku« preveo F. Baudoin, a »Statuta« Blaise Vigenère, izdana u Parizu g. 1573., str. 117. Hermolao v. g. Barbaro.

Herodot, grčki povjesnik; g. 484.—444. pr. Isusa; str. 10.

Hirtius Aulus, rimski konsul g. 43. pr. Is., spominje ga Lukarević po »Commentarii« Jul. Caesara, tvrdeći da je dubrovački otok Šipan (Giupana) isti, što ga Julije Caesar nazivlje »Tauris«.

Historia v. n. Istoria i Ravenna.

Homer (Omero), grčki pjesnik; u starini mnogo su cijenili Homera kao zemljopisca; str. 7. Lukarević izvodi, da je nimfa Calypso boravila na Lopudu kod Dubrovnika!

Interiano Paolo, pisao o povjesti Genove; str. 65.; v. n. Stella; v. g. Giustiano.

Irenaico (Irenico) Francesco, historik za doba »renaissance« g. 1495.—1559.; str. 50.

Irzio v. g. Hirtius.

Isac, Interprete di Licofrone (Lykophronos), str. 8.; vidi se, da je doista Lukarević bio nešto upućen o starohelenskoj književnosti i o bizantinskim interpretatorima. »Lykophronos« je na glasu kao starogrčki pjesnik III. stoljeća pr. Is.; pisao je mnogo drama itd. Preostala je samo neka vrlo mučno razumljiva pjesma, pod imenom »Aleksandra«, tobože pjesnički nastavak zagonetnih proročanstva Trojanke Kassandre. Bit će to velikim dijelom poznije interpolacije. U XII. stoljeću po Is. bizantinski je pisac Isak Tzetzes — neki misle uz pomoć svojega brata, učenjaka Ivana Tzetzesa — napisao neko tumačenje tomu smušenomu pjesmotvoru. Humaniste bavili su se mnogo takovim spisima.

Isidoro Cardinale v. n. Ruteno.

Istoria d' Africa; str. 6. 8. 34.; v. n. Leone.

Istoria dei Tartari v. n. Marco Polo.

Itinerario (neznano ga pisca) v. g. Francese.

Jacomo di Bergamo v. g. Bergamo.

Jamblico (Yamblicus) filosofo; pisao je već u drugoj polovici III. stoljeća po Isusu; umro g. 333.; v. g. Alano.

Kadlubek Vincenzo v. g. Cabluco.

Kallistos v. Callisto.

Krambrivio (?) o Poljacima i sjevernim Slovenima; str. 117.

Krantz Alberto (Crantzio), rođ. god. 1450 u Hamburgu, umro 1517., došao na univerzu u Rostoku, ovdje bio dugo rektorom i poslije u Hamburgu kanonik; kao diplomata stupio u službu kralja Danskoga itd. Vrlo učen, bavio se i poviješću; napisao: »Institutiones logicae« (Leipzig 1517.), »Vandalia sive historia de Vandalorum vera origine, variis gentibus« (Köln 1519.), »Chronica Daniae, Sueciae et Norvegiae« (Strassburg 1546.), »Saxonia sive de saxonicae gentis historia« (Köln 1520.) i »Metropolis«, crkvenu povijest sjevernih zemalja Saske (Basel 1548.) str. 116., 117.; valjda je Lukarević znao za Krantzovo djelo o Vandalima.

Kurvoz, griješka tiska mj. Thurocz, v. n. Turocense Toma.

Lansbergio Gilberto (?) str. 1.; Lukarević veli, da taj Lansberg piše u drugoj knjizi svojega djela o kolonijama rimskim, da je i Epidauro — Cavtat — kolonija rimska, i da se zvala »Maria«.

Laonico; pridjevak je tomu grčkom piscu — pisao je u Ateni okolo god. 1460.,

neki kažu, da je ondje umro g. 1464., vrsnu povijest Turaka i o propasti grčkoga imperija — također Chalcocondylas; v. g. ime njaka njegova po pridjevku Chalcocondylas (Chalcondila) Demetrios.

Lazio Wolfgango (Lacius), Bečanin, rođ. 1514.—1561. učen historik, poznavalac Ugarske, gdje je kao vojnički liječnik bio u ratovima s Turcima itd.; bio profesor na univerzi u Beču i napisao više djela povijesnih o Bzču, o seobama naroda itd. Djela su izdana tiskom za njegova života; mogao ih je Lukarević ugledati.

Leandro v. g. Alberti.

Leone Giovanni, arapsko-tal. pisac, a pravo mu je arapsko ime po Larousse: »al Hassan ben Mohamed Alwazan al Fasi«, po Meyeru »Alhassan ibn Mohamed Alwazan«, rodio se u Granadi, ali odrasao je i učio se je u Fezu; bio je učen čovjek, putovao po sjevernoj Africi, Sahari i Egiptu, Siriji, Arabiji, Perziji, Tatarskoj itd. Kad se je vraćao morem 1517., zarobiše ga kršćanski gusari, pak svojega sužnja predadoše u Rimu papi Leonu X. (Medici Giovanni). Papi se učenjak svidje, pak Arapin dragovoljno prihvati kršćansku vjeru. Kršten je Giovanni, a prozvan Leone uz pridjevak »l'Africano«; uputio se je brzo u jezike latinski i talijanski (govorio je on od djetinjstva, pored arapskoga jezika, španjolski). On je u Rimu poučavao arapski jezik i književnost. Nakon smrti pape, kuma i zaštitnika svojega, nakon g. 1521. nije se više svidjalo Leonu u Rimu, pak se je nekoliko godina poslije udaljio i prešao po svoj prilici opet k Islamu. Umro je po Larousse u Tunisu g. 1552. Do g. 1526. napisao je u Rimu Leon arapski, pak sâm preveo na talijanski djelo na glasu: »Descriptio Africae«: Ovo je djelo talijanski izdao u svojoj knjizi: »Navigazioni e Viaggi Venezia« (1550.—1559.) neki Ramusio Giambattista; valjda je ova knjiga bila u ruci Lukareviću. Poslije je na latinskom jeziku g. 1632. u Leydenu izdano Leonovo djelo pod naslovom: »Africae descriptio IX. libris absoluta«. Nalazi se u kr. sveuč. biblioteci u zbirci metropolitanske knjižnice br. 2731 u Zagrebu. Larousse kaže, da je nakon pišćeve smrti ostalo i njegovih pjesama arapskih, pak rječnik arapskoga i španjolskoga jezika, ali sve samo u rukopisu. Medutim ja sam u »Descriptii« našao na str. 109., 123., 155., 156., 185., 186. mjesta, koja svjedoče, da je Leo Africanus izdao i drugih djela; n. pr. već na str. 109. veli: »sve smo ovo naveli već u onoj knjizi, koja je nedavno napravljena (»recenter excusus«) o afričkim stvarima i izdana na svijetlo (»in lucem editus est«). Za vijesti iz drevne starine zove Leone sebi za svjedoka znanoga, po njegovu najpouzdanijega povjesnika arapskoga, Ibn Rachich ili »Iben Rachih«.

Lukarević pozivlje se na str. 8. i na svjedoka Giovanni Leona na ovom mjestu: »Kako se vidi iz Ivana Leona i u »Historiji Afrike«, i u »Ljetopisu (Diadario) Ruset-skom«, Gehoar (Džauher) Eleskare, Dalmatin, koji je, kako veli Vlaho (Biagio) Bevil' aqua, bio rodom iz našega Cavtata (Epidaur-ro), kao zapovjednik vojske (»capitano«) Kaima Kalifa Kairuanskoga, osvojio je Egipat i uspio provesti, da su se brojni rodovi Arapa iz sve tri Arabije preselili u Afriku i u korist gospodara — kalifa — njemu podvrgli svukoliku Afriku, do oceana Atlantičkoga. Sagradio je on (Gehoar) hram (»tempio«) u Kairu, da bude u njemu sahranjen, gdje su kalifi i kraljevi od onda običavali kruniti se krunom carstva (»dell Imperio«). I sada taj hram postoji, a Mori (Mavri) ga zovu »Gemih« (džamija) Elshare t. j. (sjajna) džamija. A kako piše Ivan Leone bio je običaj u kalifa Egipatskih, te bi držali vojnike »Dalmatine« kao tjelesne svoje stražare«. U Dr. A. Müllera »Der Islam im Morgen- und Abendland« I. 611. itd. ocrta se epoha onih fatimidskih vladalaca u Kairuanu za kojih je Dalmatin Džauher proveo od g. 958.—973. gorostasno osvajanje Afrike i sjevernih dijelova zapadne Azije, uz prenos stolice kalifata iz Kairuana u Egipat, u novo zasnovanu stolicu Kairo. Utvrdio sam uvidom u »Descriptio«, da je na str. 21.—30. zbilja istakao Leone, kako je »El Kain« (Abul Kasim; vladao od g. 934. do 946.) nekoga svojega suznja »Gehoara« k sebi privinuo kao pouzdanoga savjetnika. Kako se iz Müllera razabire, za El Kaimom (umro je ovaj 18. maja 946.) slijedio je sin mu Abul Tahir Ismail, prozvan El Mansur (pobjednik) g. 946.—953., vladalac junačan i blag, a zatim je stupio na prijestolje sin mu Abu Temim Maad, dakle unuk El Kaimov, s pridjevkom »El Moïs« (953.—975.). Pod ovim je mladim vladaoem stekao najveću slavu naš zemljak, već za El Kaimova doba prokušani državnik i vojvoda. El Moïs odmah je povjerio svukoliku upravu države i vojske pouzdanom djedovu i očevu službeniku i odanom savjetniku, Hrvat u Džauheru, baš kao što je u Kordovi mladi, a mudri kalif Abderahman III. od nastupa na prijestolje g. 912. pak do 921. ostavio vladalačke uzde u rukama vjernom savjetniku svojega djeda Abdalaha, Slavenu Badru, svomemu zamjeniku, svemoćnom »hadžibu«, sve do Badrove smrti. I doista, uspelo je nastojanju Džauherovom, da sjajno i on opravda povjerenje. Za vrijeme tih dvadesetak godina, počevši od g. 953., podiže on slavu i moć fatimidske kalifske porodice do najvišega vrha. Možda kolijevka Džauherova nije stajala daleko od postojbine Badrove, te bi se moglo pomisliti, da je tijesno vezana kulminacija dvaju arapskih kalifata X. stoljeća, krvnih međusobnih protivnika, omajadskoga

s jedne strane, a fatimidskoga s druge, sa ustrajnim i poštenim nastojanjem dvojice umnih naših ljudi, državnika prvoga reda »u tuđoj službi«. Dosta o tome. U Leonovoj »Descriptio« dolazi dalje na str. 684., gdje govori o Kairu: »Ovaj je grad za davnih vijekova saznao Gehoar (Džauher) Chetibo (bit će: Kjatib, čatib, pisar uzdanik, tajnik kalifov) Dalmatin (Dalmata) po staležu sluga (rob: »conditione servo«), kako sam, mislim, kazao već u početku ovoga djela. Preslavni hram (»celeberrimum templum«), što ga puk naziva »Gemih Hashare« t. j. svijetli sjajni hram (»illustre templum«) isti je sluga zapovijedio sagraditi, koji je, kako rekoh, zasnovao grad (»idem servus aedificare iussit, a quo civitatem conditam dixi«), kojemu je bio pridjevak Hashare t. j. svijetli jasni (»illustris«) prema naslovu, što mu ga je nadjenio njegov vrhovnik duhovni i svjetovni (t. j. kalif: »nomine a Pontifice suo Principe illi indito«). Trebat će još potražiti djela Leonova, a i prijevode djela »Descriptio«; na franceski prevedeno je ono već u »Recueil des voyages« (g. 1556. izdao je Temporal u Anversu Antwerpen); na njemački je prevedena zbirka Ramusieva od Lorsbacha g. 1805. u Heibornu). Valja još naći, na koje li je to djelo »Biagio Bevilaqua« smjerao Lukarević. Po raspravi Poljaka Karola Szajnocha »Słowianie w Andaluzji« iz g. 1859., njemački prenesenoj u Smolarovoj »Zeitschrift f. slaw. Literatur« Bautzen 1862., 1864., španjolsko-arapski pisci izrično navode kao domovinu porijetla Khairana, Slavena, vladaoća, »kralja« u Almeriji, Denii itd. zemlju Dalmaciju; istoga je roda bio i nasljednik Khairanov, Zohair. Sva je prilika, da je velika većina tih kraljeva, vladara i vojvoda na istočnoj obali Španjolske potekla sa naših jadranskih strana. I geografski položaj i etničke osobine primorskoga hrvatskoga puka govore za ovaku pomisao.

Libri de diversi di Notaria; Lukarević na str. 13., 41. 90. spominje, da je u Dubrovniku pregledavao te knjige; medju ostalim istakao je jedan spis iz g. 1268. itd.

Libri delle Parti, delle commissioni di Pregati (u Dubrovniku) str. 63., 89., 95.

Livio Pietro Veronese (?) — str. 17.; pisao je o Patarenima.

Mandavilla Giovanni (Mandeville) engleski vitez, putnik po Maloj Aziji i Palestini, Africi i Kini rod. 1300.—1372. ili 1362.; djelo je puno fantastičnih pripovijesti i opisa posve izmišljenih itd.; pisano je latinski. Lukarević morao ga je valjda čitati u talijanskom prevodu; prevedeno je bilo malo ne na sve jezike; str. 129.

Marcellino Ammiano; kasno-latin. povjesnik rod. 330.—390. str. 33. (da se je Adrianopolis negda zvao Ushedama).

Marco Polo; porodica na glasu putnika u Mlecima, ali po Ljubiću (navodi on kao izvor »Biogr. Universale An. e Mod.«) porijetlom iz Dalmacije; pisac, na glasu putnik »Marko mlađi« unuk je Andrije, a sin Nikole Pola. Rodio se je ml. Marko 1254., a umro je 1323. Isp. Prof. Sofus Ruge, »Zeitalter der Entdeckungen«, Berlin 1881. str. 53. itd.; v. Lukarević str. 42, 74., 75. (»napišao je povijest Tatara«, veli Lukarević).

Mariano Scoto — v. n. Scoto.

Marin di Scutari v. g. Barlesio.

Mario Negro (?).

Marmor Luigi (?).

Mauro Orbini v. n. Orbini.

Mela v. n. Pomponio Mela.

Melezio v. n. Ragusa.

Metodio Martire, ovo će biti pravije »Methodius Confessor« (Ispovjednik); on je umro g. 846.; bio je rodom Sirakužanin; u Carigradu rođen; bio je on poslan od patriarka Nićefora papi Paskvalu s poslanicom i donio je iz Rima cesaru bizantinskomu neki, jamačno oštri, ukorni list u poslu »ikonoklastije«, koju je imperator podržavao. Zamjerio se je time vladaocu toliko, da ga je cesar dao izbičevati i u tamnicu vrći; ostao je vjeran svećenik svojim nazorima. Nakon smrti cesarove postao je Metodije pače patriarka carigradski. Ostalo je od njega više djela; Lukarević na str. 50 veli, govoreći o porijetlu Bugara: »kako se sve može razabrati od Metodija mučenika, Giornanda Alana, Frana Irenaica i ostalih prekogorskih (»oltramontani«) historika«.

Metodo degli Slavi, našao sam na jednom mjestu, ali zamela mi se oznaka strane, a poslije je ne mogoh više naći.

Meyer Giacomo; na str. 77. Lukarević navodi, da taj Meyer u IV. knjizi svojega djela nešto spominje o Sigismundu i kralju bosanskom Ostoji; Larousse ima »Meyer-Jacques« (1491.—1552.) kao flamanskoga uglednoga historika, koji je izdao g. 1531. lat. »Flandricarum rerum tomi X« (Bruges), a g. 1537. »Chronica Flandriae« u Louvainu itd. Ne mogu se lako dosjetiti, kako bi u tom djelu moglo biti spomena o Sigismundu.

Michele di Salona; str. 24.; bit će isto što »Cronaca di Salona«; mi je nemamo. Kukuljević istakao je u Ark. IX., da bi »Michele« mogao biti najstariji naš ljetopisac, jer da je živio g. 1010., ali kako po Lukareviću 24. taj ljetopisac slavi bojna djela Vidua Bobalia Dubrovčanina u toj svojoj kronici, koju Lukarević nazivlje »trattato della Dalmazia«, mislim, da je »Michele« ugledao svijet istom u XII. ili XIII. stoljeću.

Milich (Milić) v. n. Velimiseglich (Velemišljčić).

Miconio Corrado (?) str. 1., ne nađoh ga; Larousse ima »Michovius« kao lati-

niziran lik imena Poljaka — učenjaka, koja slijedi.

Miechowita Matteo rod. g. 1456., a umro 1523. Učio se u nekim njemačkim i talijanskim univerzama i stekao doktorat medicine u Padovi. Postao je u Krakovu 1485. docentom filozofije, a poslije profesorom medicine. Bio je tjelesni liječnik kralja Ivana Alberta i Sigismunda I., nastojao je o bolnicama i knjižnicama. Posvetio se je poznavanju povijesti svih slovjenjskih naroda. Od njega su potekla dva djela povjesne struke, koja bi bila vrijedna pažnje, jer je bez sumnje on pisac onaj, iz kojega su crpili svi naši hrvatski stari historici XVI. i XVII. stoljeća velik dio svojega znanja i svojih bludnja. Razlog je tomu jasan: njegov »Tractatus de duabus Sarmatiis asiana et europea et de contentis in eis« (Krakov 1517. i više poznijih izdanja pod različnim naslovima) preveden je na talijanski, pak izdan i u Mlecima 1561., a tako isto i njegova »Chronica Polonorum a prima propagatione ab ortu Polonorum usque ad annum 1506.« Krakov 1519., a drugo izdanje 1521.; talijanski prevod izašao u Mlecima 1562. Ne ćemo se prevariti, da su baš ti talijanski prevodi služili našim nekim hrvatskim humanistima.

Minodai Tomaso (?) str. 8. o povijesti persijskoj. Bit će savremenik Lukarevićev, jer donosi vijest o vel. veziru Ibrahimu g. 1596.

Nale Nicolo, bit će Dubrovčanin Nalješković Nikola, rodio se oko 1500., a umro g. 1587.; vrstan hrvatski pjesnik, ljubitelj astronomije; g. 1579. izdao u Mlecima tal.: »Dialogo sulla sfera del mondo«, a sudjelovao je i kod ispravka kalendara, poslavši svoj »Commentario« o tom pitanju na svetu Sto[icu]; str. 8.

Negro Mario (?).

Niceforo Gregora v. g. Gregora-Niceta d'Achone, zapravo: Nicetas Choniates (a Chone; po rodnom gradu); historiograf bizantinski; umro g. 1216.; str. 100.

Nicolai (?) v. g. Francese.

Nidecio Patrizio (?), neki pisac o Poljskoj; str. 117; glasovit je za doba preporoda učenjak Patrizio Franjo, hrvatskoga porijetla sa otoka Cresa, filosof (1529.—1597.) u Rimu; branio je on i zastupao sistem astronomsku Kopernikovu u Rimu osam godina prvo, nego se je Galileo nje pod silu odrekao. Ali Lukarević nije na njega na tom mjestu mogao pomisliti.

Omero v. g. Homer.

Oppiano Oppianus, grčki pisac, sin kilikijskoga kneza Agesilaja iz grada »Anazarba«. Bio je, kako kažu, zatočen na otoku Mljetu zajedno sa svojim ocem, koji nije bio pristao uz cesara Septimija Severa; bilo je to u II. stoljeću po Isusu. Ondje napisao je Oppian knjigu o lovu i o ribanju;

»Cynegetiku« i »Halieutiku« u stihovima. Posvetio je oba djela cesaru Caracalli, nasljedniku Severovu, a ovomu su se svidjele pjesme toliko, da je nagradio pjesnika sa jednim zlatnikom za svaki veras (»stater«), po Larousse, po prilici, po 30 franaka, i dopustio mu, da se vrati u rodni grad. Lukarević str. 18. veli, da su se vidjeli za njegovo doba XVI, i XVII. vijeka na Mljetu ostanci palače Agesikajeve, a da su bile i rude željeza na Mljetu.

Orbini Mauro; str. 2. 24. 41. 63. 117. 147; XVI. stoljeća opat na Mljetu napisao je nekritičnu povijest »Il regno degli Slavi«. Tijesna je sveza između Orbinijeva i Lukarevićeva djela. Izašla je knjiga g. 1601. u Pesaru. Stavljena je na index s razloga, što je pisac prekomjerno hvalio historične ličnosti, koje su bile akatoličke konfesije (po Dizion. biogr. S. Ljubića). Na kraju je djela »Storia regum Slavorum« del Anonimo d' Antivari (u tal. prijevodu); tako veli Ljubić.

Ortelio Abram, glasoviti flamanski geograf, g. 1527.-1598. napisao »Theatrum orbis terrarum«, pak »Tesoro della Cosmografia« i mnogo drugo; str. 8. 127.

Ottomano David str. 1. on da govori o tom, kad je sagrađen Epidauru.

Pachymero Giorgio, bizantinski učenjak, oko g. 1300.; str. 41.

Paolo Diacono v. g. Diacono.

Paolo Emilio v. g. Emilio.

Papa Pio II. (Piccolomini Silvio; Enea Sylvio) str. 90. 137.

Pausania(s), grčki učenjak II. stoljeća po Is.; njegovo djelo najvrednije: »Historično putovanje po Grčkoj«.

Perleto: pogriješno tiskano mj. Pleto; v. n. Pleto(n).

Persia v. g. Cronica di Persia.

Pietro Livio Veronese v. g. Livio Veronese.

Pirro Flavio Didaco Giacomo Lusitano, učeni Žid iz Evore u Portugalskoj, rod. 1517., prognan, proputovao je mnogo svijeta i postao učeni latinac. Nastanio se u Dubrovniku, gdje je ostao do svoje smrti. Pjevao je latinske pjesme, štampane u Krakovu god. 1582.; slavio porodicu Lukarića; v. »Pirro« u Ljubić »Dizionario biogr.«, pak predgovor k II. izdanju Lukarevićeva »Copioso Ristretto« na str. 10.

Platina Bartolomeo de Sacchi, rod. iz Piatedene (lat. Platina) kod Cremonne, vojnik, poslije učenjak humanista; napisao »In vitas summorum Pontificum ad Sixtum IV.« (Venetia 1479.).

Pleton v. g. Gemisto; u II. izdanju Lukarevića grješkom »Perleto« v. n. Zonara.

Plinio; »Plinius, Carus Plinius Secundus«, »stariji«, rod. 25. p Is., a umro god.

79.; »naturalista«, geograf itd.; str. 1. 4. 7. 31. 33. 42. 46. 47. 50. 68. 86. 94. 103. 111.

Polonia v. g. Annali di B.

Pomponio Mela; za vrijeme cesara rim. Tiberija god. 14.-37. po Is. i poslije napisao »Cosmographia« itd.; str. 29. 42.

Posidonio; za vrijeme Cicerona i Pompeja bio je stoički filosof; ostali su neki odlomci njegovih spisa, koji su izdani god. 1810. (Leyden, J. Bake). Lukarević str. 86. navodi o njem, »da on slavi »Capo pali« (?) kao »Nimfeo Promontorio«; nedaleko od toga rta da je »Crna gora«.

Præte di Doclea v. g. Doclea, Docleate; Efemeridi di Doclea; str. 3. O toj lat. kronici, prevodu iz XII. stoljeća sa starohrvatskoga nekoga ljetopisa, isp. Rački »Ocjena«, »Književnik« god. 1864. str. 199. i d., pak Crnčić: Popa Dukljanina ljetopis i t. d.

Prīboevo, (Prībježvić) Vincenzo; po Ljubić. Dizion. biogr. ovaj je pisac Hvaranin, Dominikanac, dokt. filos., a izdao je »Oratio: De Origine successibusque Slavorum«, Venetiis a. 1552., in 4°.

Procopio di Cesarea, povjesnik, živio god. 526. do 562. po Is.; pisao o Gotima u Panoniji itd., str. 2. 16. 48. 136.

Ptolemeo (Ptolemaeus) Claudius, geograf drevni na glasu, živio okolo god. 150. po Is., Lukarević navodi ga nekoliko puta, n. pr. str. 2., v. n. Tolomeo.

Quinto Curzio (Quintus Curtius Rufus), latinski historik, koji je živio prvoga ili drugoga stoljeća naše ere, napisao je »Povijest Aleksandra Velikoga«; prvo štampano izdanje nekritične ove ali živahno pisane povjesti izašlo je u Rimu god. 1470. Slijedilo je do danas na stotine novih izdanja.

Ragusa, Rausa; najstariji bi Anali o Dubrovniku po S. Ljubiću imali biti »Mellezio«; v. g.

Ravenna: Giovanni di Ravenna; v. g. Annali, Efemeridi, Historia; o znatnom tom humanisti, koji je bio kancelar republike dubrovačke od god. 1384.-1387., ostalo je više djela. Monografiju o njem napisao je dr. Franjo Rački, »Rad« knj. 74. (g. 1885.). Ovaj Ivan Ravenjanin svakako je vrlo poznavalac latinskog jezika, od njega je ostala zbirka listova, pak neki spis pod naslovom »Hystoria«, ali o kojem nas je Rački već u svojoj raspravi uputio, da je to neka poslanica prijatelju u Italiji, u kojoj pisac grdi kulturne i društvene prilike u Dubrovniku. Ja sam pročitao tu »Hystoriju«, koja se nalazi u kopiji u akademskom arhivu (kao i kopija epistola Ivana Ravenjanina) te sam se uvjerio, da je posve temeljita ocjena Račkova. Ima u tobožnjoj »hystoriji« spomena o Damjanu Judi i »uroti« njegovoj, pak mitičnih podataka o starom Cavtatu.

Ali očito je, da ovaj spis, pod naslovom „Historia“ nije služio Lukareviću. On je morao imati drugo jedno djelo Ivana Ravenjanina pred sobom, »Annale« ili »Efemeride«, pune povjesnih bilježaka, koje ga potakoše, da na strani 12., pun zahvalnosti za revnoga kronistu Ivana Ravenjanina, hvalu izreče, kad povijeda o historičkoj činjenici, kako je god. 982. njemačko-rimskoga cesara Otona II. iz sužanjstva grčko-arapskoga, nakon poraza cesarove vojske kod Stila, spasio »Slaven«, i to po Ravenjaninu, Dubrovčanin: »Dapače, kako piše Ivan Ravenjanin, u »Efemeridi di Rausa« (po čijem sam trudu i revnosti ja doznao mnoge stvari o našem gradu Dubrovniku), cesar je Oton II. pozvao preda se Dubrovčanina, pak ga je povisio na stalež vitezova zlatne ostruge i postavio ga zapovjednikom nekih kaštela u Mišnju« (Misnia, Meissen).

po savjetu Gerberta, Benediktinca i učenjaka iz Auvergne, poznijega pape Silvestra II., počela provoditi miroljubiviju i blažu metodu kristijanizacije sjevernih Slavena.

Iz simpatija, koje je gojio mladić, fantastični sin Otona II. cesar Oton III., za pobožnoga propagatora kršćanstva među Slovjenuima, Čeha, svetoga Vojtjeha (Adalberta), donekle možda i radi osjećaja zahvalnosti za očeva spasitelja, »Slavena«, moglo se je u vodstvu rimsko-cesarske vanjske politike razviti u ono doba nastojanje, da se u Poljskoj uredi državna kršćanska uprava, sa samostalnom katoličkom hijerarhijom. Oton III. i papa Silvestar II. provedoše tu namisao. Nakon izminuća god. 1001., krunjen je u Gneznju Boleslav Hrabri za kralja Poljskoga; uređeno je, pored nadbiskupije u Gneznju, još i sedam katoličkih biskupija u

Posvetna slika iz evanđelistara cara Otona III. (u kr. bibl. u Münchenu). Četiri ženska lika Sclavinia, Germania, Gallia, Roma personificiraju danak caru, a oko njega 2 i 2 svjetovna i duhovna dostojnika.

Ne može dakle biti sumnje, da je služilo Lukareviću djelo Ivana Ravenjanina, u kojem su počam od prvoga početka, pak do XIV. stoljeća ubilježene bile vijesti iz prošlosti, ne samo Dubrovnika, već i naših zemalja.

Već sam istakao, kako na str. 12. po Ivanu Ravenjaninu donosi Lukarević vijesti o porazu Nijemaca i o spasitelju cesara Otona II. iz sužanjstva. Ovaj, po tadašnji svijet prevažni događaj, imao je ogromnih posljedica; polabski Slaveni već su 983. godine, naročito Ljutici, protjerali sve Nijemce preko Labe, uništili ondje početke kršćanstva, što je dalo povoda, da je već cesar Oto II., a poslije njegove smrti, da je i udova njegova Teofanija, kao mati i štitnica nejakoga Otona III., pod utjecajem tih događaja, a i

poljskoj državi. Iz toga doba, pod dojmom tih zanosnih osnova, potekla je i alegorična slika u evanđelistaru Otona III. (Prutz-Oncken: Staatengeschichte des Abendlandes im Mittelalter I. 254., 255.), gdje mladomu cesaru četiri godpode, krunama ovjenčane, prinose počasne darove: Roma prva, za njom Gallia, onda Germania, a kao najmlađa, ovjenčana sa »corona muralis«, Sclavinia, četiri predstavnice najvećih četiri narodnosti Evrope. U jednom listu pisao je, koju godinu prije, Papa Silvestar II. mladomu cesaru: »Naše je, naše rimsko cesarstvo, daje nam snage plodonosna Italija, daje nam snage plodna bojniciima Galija i Germanija, a uz nas su i junačna (hrabrena) kraljevstva slovjenska« (»nec Scythiae desunt nobis fortissima re-

gna»). Nakon sloma velikih osnova Pape Silvestra II. i Otona III., već je nekoliko godina nakon Otonove smrti nasljednik Otona III., cesar Henrik II., oslobođene poganske Lutice umio vješto nauškati proti poljskomu kralju Boleslavu Hrabromu, koji je htio prisakupiti sve Pomorane i Lužičane i Ljutice pod vlast kršćanske kraljevine poljske. Ljutici su ugovorili, kao pravi Slovjeni, opojeni strašću, bojovni savez sa njemačkim cesarom za uništenje Poljske. Sv. Bruno, apostol i pozniji mučenik piše samom cesaru Henriku II. god. 1005. prikorno: »Je li pravo progoniti kršćane, a biti u prijateljskoj svezi s narodom poganskim? Kako se slaže Hrist i Belial, svijetlo sa tamom, kako da zajedno koracaju Svarožić iliti djavao i vojvoda među svecima kršćanskim, sveti Mavricij (zaštitnik Saski)? Kojim se je načinom moglo zbiti, da zajednički koracaju — sveto koplje i poganske zastave (vexilla) ljudskom krvi omočene? Ne držiš li, o kralju, da je grijeh, kad se kršćanska glava siječe kao žrtva pod zastavom djevoljskom (poganskoga božanstva)? »U Thietmaru, očevidcu, stoji, da su god. 1005. Lutici, kao saveznici cesarovi sa velikom vojskom pridružili se nedaleko Odre vojsci cesarevoj. Njihove su čete nosile pred sobom zastave sa slikama svojih idola. Isp. Hilferdingovu raspravu u njem. prevodu (iz »Ruske Besede« 1856.) u Schmalzer Zeitschrift für slav. Lit. Bautzen 1864. II. Band S. 179.—205. Ali Lukarević navodi Ivana Ravenjanina već i na str. 2. kao izvor za svoje priče o poznatoj provali Gota-Slovjena (»Sulani o Silani«; tako da su oni krivo upisani u »Ptolemaeu« u osmoj knjizi) god. 548. u Ilirik; ovu da su zemlju oni osvojili i nadjeli joj svoje vlastito ime »Slavonia«. Kralj Ostrivoj da je tada prešao vodu »Labut« (Lavant), sagradio »Slovinograd«, što da su Nijemci prozvali »Vendisgraz«. Taj da je kralj uredio odmah »dvor sudački i vrh« vničtvo sudaca (»la corte e la superiorità de giudici« u Zagrebu, koji da se je grad zvao tada »Vico latino« (v. Prinose grad str. 345.: »Vicus Italicus, dicta Zagrabia«).

Dakle je u Lukarevićeve Ivana Ravenjanina bilo nešto pisano i o seobi Slovjena.

Na str. 6. i 7. govori Lukarević o bojevima proti Mavrima u Italiji IX. stoljeća, pak izričito spominje, da je o tome razdoblju među inima pisao: »Il Tuberone« (Crijević, v. n.), »Nicolo Nale« (N. Nalješković; v. g.) i »Giovanni di Raveuna«. U »Historii«, akademskom rukopisu, ni o tom ne ima nikakova spomena.

Značajno je, da Lukarević na str. 41. razlaže zgodu o propasti »tirana« Damjana Jude; ondje Lukarević citira kao pisca, koji je tu epizodu razgovjetno razložio, tal. knji-

ževnika XVI. stoljeća Franju Serdonata. Ovaj da je to izveo u nekom dodatku k znatnomu djelu proslavljenog tal. pisca G. Boccaccia iz XIV. stoljeća, »Casi degli uomini illustri« »questo fatto piu distintamente si legge nella Giunta di Francesco Serdonati, nel libro de »Casi degli uomini illustri del Boccaccio«. Pače Lukarević tomu pridaje, da su dva sina Damjana Jude preživjela katastrofu očevu i da su obadva, po imenu »Grade« i »Luccar«, bili »konfinovani« u Zadru.

Čudi se Tuberonu (Crijeviću), što to nije znao, pak je krivo izvijestio, da »tirana« Juda nije tobože imao sinova.

Valja istaći, da Ivan Ravenjanin u svojoj poslanici (tobožnoj Historiji) opširno pripovijeda epizodu urote Judine; a baš na ovoj me mjestu eto Lukarević Ravenjanina nikako ne spominje; on toga humanističnoga pamfleta valjada nikada nije ni vidio.

Na istoj strani 41. nastavlja Lukarević: »Dubrovčani su velikim dijelom privikli tomu, da živu po običaju inozemaca, da posvećuju brigu trgovini i pomorstvu, pak su postali vrlo imućni. Po tomu mislim ja, da je prema tim uredbama i prilikama Ivan Ravenjanin prozvao Dubrovnik »Venezia minore«, u čem ga je slijedio i Emanuel kronista Hrvoje Hrvatića, hercega splitskoga. Čini mi se, da se ti pisci u tom nisu prevarili, jer je zbilja naša vlada malo različna od venecijanske«.

Tko je pročitao diatribu proti kulturnom nehajstvu i nerednim prilikama Dubrovčana, kako je ona sadržana na stranicama velikoga dijela kopije rukopisa Ivana Ravenjanina, što se čuva u našem akademjskom arhivu u Zagrebu pod sign. II. 54., a prepisan je iz rukopisnoga kodeksa Bibl. reg. Parisiis IV. 249. cod. 6494., onako pomno, kako ju je svukoliku proučio pokojni Rački, a nedavno i ja, taj ne će moći ni pomisliti, da bi ikad mogao isti Ivan Ravenjanin, u ono isto doba, kad je pisao svoju »Hystoria Ragusii«, koja je sada pred nama, istim perom tako poniziti Veneciju, a uzvisiti barbarsku »Rausu«, da prozove Dubrovnik dičnim imenom: »manja Venecija«. Pamflet pisan je za prijatelja u Italiji, a »Efemeride« poslije za Dubrovčane u Dubrovniku.

Podimo još dalje. Na str. 46. govori Lukarević o nasilju, što su ga često vršili na štetu Dubrovnika objesni knezi i kneževići susjednih župa, kletvenici bana bosanskoga ili humskih vladalaca. Navlastito, da je bio za XIV. stoljeća siloviti neki rod, braća i sinovi kneza Branivoja. Bosanski ban ukrotio je toga nasilnika. Primeće Lukarević: »Ovaj Branivoj bio je, kako nas upućuje Ivan Ravenjanin, sin nekoga plemenita čovjeka (vlastelina, gentil'huomo)«. Vidi se,

da je zbilja bila pred našim Lukarevićem potanka, jamačno vrlo iscrpljiva kronika, efemeridi i t. d. u pravom smislu riječi, koji su sezali do druge polovice XIV. stoljeća.

Mi toga ljetopisa ne imamo. Nisu ga valjda više imali nigdje u Dubrovniku nakon potresa god. 1667.

Kad je proslavljeni Isusovac, Girolamo Tiraboschi, u XVIII. stoljeću izdao svoju »Istoria della Letteratura d'Italia« (trinaest toma), spomenuo je on toga humanistu iz Ravenne, pak je to opet pobudilo obamrli interes teško iskušana Dubrovnik. O tom, kako je nastao prepis iz te »Historia Ragusii« ima bilješka, prilijepljena na našem kopiranom kodeksu, napisana god. 1779., kojoj glasi uvod ovako: »Segmenta opusculi inscripti Historia Ragusii Joannis de Ravenna.

Annotationi. Fra parecchie altre dello stesso autor ritrovasi questa operetta nel Cod. 1115. della Libreria Reale di Parigi al No 6494 e ne fu fatta copia l'an. 1779. per mezzo di Rugiero Gius. Boscovich, ad istanza del Sign. Luca di Ant. Sorgo, pregato da me, dopo aver avuto notizia di Girolamo Tiraboschi nella sua »Istoria d'Italia«.

»Il MS. donde e stata tratta copia, oltre l'essere scorretto e pieno d'abbreviature, difficilissime a leggersi, onde il copista e stato in necessità di accrescere gli errori, perli quali essa copia di frequente è oscurissima ed inintelligibile«.

Slijede neki podaci o Ivanu Ravenjaninu. Nastavlja se zatim:

»Dello stesso e di questa sua operetta fa ricordanza Filippo de Diversis de Quadriganis in »Descriptio Ragusii Parte I. cap. 2. pag. 16.

Giacomo Luccari, Annali di Rausa, lib. 2. pag. 41.« (Kako vidjesmo, Lukarević je na mnogo mjesta crpio iz Ravenjanina).

»Copiosamente da lui tratta il citato Tiraboschi«.

Nadao sam se, da je važna u toj bilježici riječ »Segmenta«. Po tom, da možda nije prepisana iz pariškog kodeksa No 6494 cijela Historia, nego li samo »Segmenta«, odlomci, jedan dio. Moj sin, Dr. Želimir, učinio mi je uslugu, pak je brižno pregledao rečeni kodeks (Tellerianus; potječe od nadbiskupa u Reimsu, Maurice Le Tellier — † 1710.) u Parizu. U njem je pet raznih radova Ivana Ravenjanina; pod br. 4. nalazi se »Hystoria«. Dr. Želimir sporedio je kopiju naše Akademije s pariškim manuskriptom. Kopija možda ima varianata, ali prepisan je sav taj rad. Ostale četiri radnje nisu ni u kojoj svezi sa Dubrovnikom. Zvoljni Talijanac, za prvih mjeseci boravka u nas, nagrdio se je u svom listu »barbarskog« Dubrovnik., a poslije se je valjda

smirio, pak po arhivu izvore tražio i po njima sastavio djelo, možda više vrijedno, nego mi i mislimo. Ali valjda je to djelo namijenio samomu gradu Dubrovniku, pak možda ne ima nade, da će se naći drugdje igdje.

Donijela mi je zaslužna suradnica naše Akademije, gđa profesorica Camilla Lucerna, nakon uvida u »Jahrbücher des deutschen Reiches von L. Ranke II. Band Berlin 1840., pak W. Giesebrecht Otto II. Excurs XII. S. 164. i dr., toliko poučnih bilježaka, da se gotovo čini, da je Alpertova »Vita Theodorici«, pisana god. 1005., bila dobro znana Ivanu Ravenjaninu. Giesebrecht misli: »die Person des Slaven ist gewiss historisch«. Po Thietmaru, donekle savremeniku, zvao se je Slovjenin taj »Zolunta (?) in seiner Muttersprache, deutsch Heinrich«. Nije li u rukopisu krivo slovo t pak da valja čitati: Zolunia, Solonja? »Zolonya« je u našem izvoru možda prema korumpiranom izgovoru napisano ime ili nadimak, kako gore pod II., gdje se govori o Melekdoku Kačiću, poblize izvodom. Ponovno ću istaći: G. 1223. po Smič. Cod. III. djed kneza Domalda, od plemena Kačić, zvao se Zolonya, a taj bi mogao biti istovjetan sa dukom hrvatskim g. 1178.—1180. Rogerio Slavone (Slovinja). Po sm. cod. II.—VII. ime Slovinja dolazi od XI.—XIV. stoljeća često; preko dvadeset puta potvrđeno je za ono doba. Možda je naš Dubrovčanin dobio i kaštele u mišanjskoj krajini. Značajno je, što Thietmar zna Solonji-Zolunti i za njemačko ime: valjda je kao vitez: »Heinrich«. Markgrof, čini se, da nije on postao. Ali to nije nimalo odlučno; važno bi bilo po nas, da se nade ljetopisa Ivana Ravenjanina.

O kobnoj bitci kod Squillace (nazivlju ju ini: kod Basanella, kod Cotrone, na vodi Stilo, nedaleko Rossana u Kalabriji) nekt izvori donose vijesti, da je poraz Nijemaca bio tako užasan, da bi bio arapski vojvoda mogao osvojiti i Rim, kad bi dohvatio bio svu zamašnost razboja. Cesarica Teofanija bila je, kako pripovijeda i Lukarević, sa biskupom Metzkim, Deodorikom (Theodorikom) u Rossanu. Dubrovački trgovac nadošao je, kad su grčki pomorci (to su pak bili valjda naši ljudi, jer se je taj Dubrovčanin — kako »Vita Theodorici« naglasuje — osobito poslužio neobičnim darom svoje rječitosti). On je tim vojnicima razložio, da je taj sužanj cesarov komornik, da će za nj biti isplaćena velika otkupnina; pobrinuo se je, da bude obaviještena cesarica i namaknut novac za otkup. Po Lukareviću, kriomice je Dubrovčanin priveo španjolskoga konja. Dok se otkupnina brojila, dohvatio se je mladi cesar konja i dojahao do пристаниšta, gdje je bila spremljena barka. Vozio se je prema Sici-

liji, ali uhvatiše ga gusari, od kojih se je otkupio i pobjegao u Rim. Dubrovčani mu onamo poslaše poklonstveno odaslanstvo. Cesar ih je blagonaklono primio, pak stekoše Dubrovčani mir i milost u cesara. »Vita Theodorici« pripovijeda, da je taj »Slaven« svoje odijelo cesaru dao, da lakše umakne. Thietmar spominje, da je pomažao pri tom spasu i neki žid Calonymus. Analista Sigebert Gemblacensis kritično proučuje podrobnosti te epizode. Čudno mu je, da bi taj Slaven bio trgovac (negotiator). Thietmar doista veli, da je on bio bojnič («Kriegsmann»). Ako je naš Dubrovčanin kao kapetan broda ratovao uz Grke, bio je on jamačno i jedno i drugo, i trgovac, i vješt oružju i na boj spremni pomorac.

Prutz (Oncken) u gore nav. dj. I. 234. pripovijeda o spasu cesara Otona II. ovako: »Vergleichen fochten die Deutschen, allen voran der Kaiser, mit verzweifelter Tapferkeit; von der Übermacht erdrückt erlitten sie furchtbare Verluste, und erst mit sinkender Nacht endete die Blutarbeit der Sieger. Der Kaiser war den Seinen entschwunden: weder unter den Todten fand man ihn, noch unter den wenigen, die dem Blutbade glücklich entkamen. Trauer und Sorge herrschten, da erscholl plötzlich die frohe Kunde, Otto sei wohlbehalten in der festen Küstenstadt Rossano angelangt. Wie ein Stück aus einem Heldenroman klang, was der Kaiser inzwischen erlebt hatte. Als die Niederlage der Seinen ihm nur die Wahl zwischen Tod und Gefangenschaft zu lassen schien, hatte Otto sich dem Getümmel des Kampfes entzogen, in dem er in die Wogen sprengte, und als kräftiger Schwimmer hatte er glücklich ein Fahrzeug erreicht, das eben in einiger Entfernung die Küste entlang fuhr. Freilich waren es griechische Seefahrer die er darin vorfand; aber ein Slave, der mit dem Schiffe war und den Kaiser erkannte, half ihm, indem er den Fremdling für einen vornehmen Diener des Kaisers ausgab, dessen Landung in Rossano reich belohnt werden würde. Dorthin segelten daher die Griechen. Angesichts der Stadt gingen sie dann vor Anker; jener Slave aber, vermuthlich unter dem Vorwande, wegen der Lösung des Gefangenen zu unterhandeln, eilte zur Stadt und benachrichtigte des Kaisers Getreue. Bald erschienen dieselben am Gestade: da warf sich Otto wieder in das Meer, und erreichte schwimmend das Land, schwang sich auf das bereit gehaltene Ross und sprengte in die Stadt, wo man ihn mit Jubel und mit Freude empfing«.

Među sredovječne izvore zemljopisne spada i neki Ravenjanin, koji je živio u VII. stoljeću, dakle u doba kad su Hrvati po Porfirogenetu, imali zaposjesti obalu na istočnu Jadrana, a zovu ga »Anonymus de Ra-

venna«. Mi baš iz onoga doba nemamo skoro nikakvih izvora, kojima bi mogli osvijetliti mrač, koji pokriva prva dva naša stoljeća na Jadranu. Patrijarhat ravenski morao je biti u stalnom općenju sa Hrvatskom. Jamačno su proučeni »Papiri di Ravenna« (Gaetano Lodovico Marini-Roma 1805.), pak »Monumenti Ravennati de seculi di mezzo« (Mario Conte Fautucci, Venezia 1801.—1804.), ali mislim, da se nije svratila pažnja — meni je barem izbjegla do sada svaka vijest — na izdanje pisca geografskoga djela iz VII. stoljeća »Anonyma Ravennatskoga«, što ga je priredio god. 1688. učeni franceski Benediktinac, Dom Placide Porcheron, uz iscrpljivo tumačenje. Djelo je toga »Anonyma« samo po sebi manje vrijedno, ali nije lako povjerovati, da bi on bio, kao Ravenjanin, zaboravio posvema na susjednu obalu Jadrana. Pridat ću, da ovo djelo citira i I. Marquart: »Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge«, Leipzig 1903. na str. 44., 383, i 505. (o Ugrima), pak navodi novije izdanje: »ed. Pinder und Paithey« u kazalu 'str. 553.) pod Geogr. Rav.

Od prilike u isto doba, kad je živio dubrovački kancelar, Giovanni di Ravenna, o kojem smo gore razgovarali, bio je još jedan Ravenjanin, humanista, rođen oko god. 1350., mnogo znatniji učenjak, nego li naš dubrovački Giovanni di Ravenna. Taj je imenjak nosio i pridjevak »Malpaghino«. Neki su pisci bludnjom mjestimice zamijenili jednoga drugim. Bio je taj Malpaghino učenik, pak sekretar Petrarke. Poslije je bio učitelj humanizma, kao vrstan poznavalac i učitelj klasičnih jezika. Imao je svoju školu redom u Bellunu, pak Udini, Padovi i Florenci. Toliko se je njegovih djaka poslije istaklo, da je Rafaelo di Volterra govorio, »da je škola Malpaghinova nalik na trojanskoga konja, jer su toliki »veliki Greci« iz nje izlježli«. Dosjetka je izvršna, ali nije izvorna — prvi ju je rekao Ciceron u hvalu grčkoga rhetora Isokrata.

Riccio Michele (?) str. 53., nadoh mnogo pisaca toga prezimena, ne mogoh naći pravoga; mora da je pisao o Napulju i o Balkanu. Lukarević poziva se na njega, pak izvodi povijest o nekom pustolovu Sappini, Dubrovčaninu, koji je junaštvom, spretnošću i varkom ušao u porodicu kralja napuljskoga kao tobože sin Mihajla, cara bugarskoga, Šišman; ovaj je kao nejak o dijete bio pak u istinu umro i sahranjen u Dubrovniku. Pripovijest o toj epizodi vrlo je zanimljiva, a različna u mnogom od posljedaka novijih historika. Predmet čeka izvidjaoca, stručnoga historika. Bonfinio spominje na jednom mjestu nekoga pisca: Ritius (?) V. Prinose otac I. str. 863¹³. Ne mogoh ni po tom tražiti naći pisca Citira i Orbini: Riccio.

Richerio Christoforo (?) str. 100.; ne nadoh ga; pisao je o padu Carigrada.

Rodio, Rhodio Apollonie, v. g. Apollonio.

Rudingero (?) strana 9.; ne mogoh naći; Lukarević govori: da Rudinger grad Kotor u Bosni nazivlje u svojoj »Cosmografiji«, u drugoj knjizi: »Visikotor«.

Rupčić (Rubčić) Stanislav str. 57., 58., 63.; ovoga pisca nema u popisu autora ni u I. ni u II. izdanju; ali poziva se Lukarević na njega na str. 57., 58., kao svojega jamca za vijest ovim načinom: »God. 1347. provalio je Dušan u Slievno (Hlijevno), da zaustavi bojne upade Stjepana Kotromana, bana bosanskoga, skupivši, kako neki hoće, trideset tisuću konjika i pedeset tisuća pješaca i počeo je pustošiti kaštele i gradiće u Dalmaciji i Misiji (istočnoj Bosni). Ban, ostavljen bez pomoći od svojih rodaka i vlastele (vassalli), spasio se je sa svojim sekretarom Domanjom Bobali, kanonikom dubrovačkim i ubjegao je u gorske strane«.

»Dubrovčani su, kako još izvješćuje Stanislav Rupčić, Ban Timorja (Ban di Timorie) u životopisu cara Stefana, poslali poslanike k Srbliju (caru), da opravdaju (bana bosanskoga) i da privedu stvari bosanske do nekakove sredbe (nagodbe »in composizione«), nadajući se, da će tako povratiti slogu među zavadjene vladaoce. Stefan (car) sklonuo se je na pomirbu uz taj uvjet, da ban zaruči Izabelu (t. j. Jelisavu, Elizabetu), kćer svoju, sa knezom Urošem, sinom carevim«.

Ban je ipak to odbio, jer je želio, da mu kći pođe za kralja Ludovika ugarskoga, udovca. Car je Stefan opsió banov grad Bobovac, ali mu nije uspjelo, da ga osvoji. Car se je zatim uputio, da pođe na Primorje, pak da pohodi Dubrovnik. Lukarević, po svoj prilici po istom izvoru, na strani 58., nastavlja: »Republika odaslala je poslanike, u logor, da se odluči u sporazumu sa carem, kojim će načinom car ući u Dubrovnik. Nema sumnje, da su baruni oko cara njega nagovarali, da uđe sa vojskom u Dubrovnik, a ovom se činjenicom (po vojničkim pravilima) države osvajaju (guadagnano). Ali car, po prirodni svojoj veledušan, odredio je na molbu naših poslanika, da će ući bez oružja u grad. I tako je sa suprugom svojom Rogoznom (?) ili Jelenom i sa kraljevićem (Principe) Urošem, sa nekoliko baruna i sa tristo kaciga (celate: t. j. konjika, kacigami oružanih), svaki sa macedonskim dugačkim kopljem (sarisse), prošao kroz Popovo, Trebinje i Konavle i sašao u Cavtat. Ondje se je ukrcao u dvije galiije, koje su bile priredene. Car je sa porodicom, neoružan, sa malenom pratnjom tako unišao u Dubrovnik«. Dubrovčani ga dočekaše sjajno. Grčkim slikarima naručiše, da naslikaju pobjedu carskih vojski, a dadoše naslikati i

podobu carevu u prirodnoj veličini od valjana slikara (lo fece da uno valente pittore in quadro al naturale).

Predmnievalo se, kad se govorilo o Stanislavu Rupčiću, da je neprirodan pridjevak ili naziv službe: »ban od cimerja« (tobože čast dvorska za grbovnice i grbovne poslove). Ali po Lukareviću taj je Stanislav Rupčić — bit će svakako i on Humljanin ili iz Primorja makarskoga; isp. o tom, Maž. Dodatci uz Prinose str. 29. — pokrajinski »ban«, t. j. neki poglavica teritorijalni u Timorju. Ne bi li to mogao biti naziv za koje okružje u Arbanaskoj zemlji? Ima ondje gora Tomori, a »timor« u južnom kraju znači klis, stijena. Može li se vjerovati, da bi Lukarević spominjao i tako precizno naveo ime i prezime i stalež pisca toga »životopisa« cara Stefana, da nije imao tu »Vitu« pred očima, ili da nije barem stalno znao, da se negdje to djelo nalazi?

Ruscelli Girolamo, rodio se u Viterbu, god. 1520., umro u Veneciji 1566. vrlo plodan pisac; sastavio i izdao svu silu djela; pisac polemičar; pisao je i »Supplemente« k istoriji Paola Giovia (v. g.); ali ove nije mogao upotrebiti Lukarević, jer su izašli poslije smrti Ruscellia god. 1608. (a Lukarevićevo djelo bilo je gotovo god. 1602).

Ruset, Diadario Čidi (Sidi?) str. 8. 129.; bit će neka arapska kronika: »Ruset« sjeća na ime tvrde na ušću Nila Rosette; doduše arapsko ime tomu gradu treba da glasi Rašid.

Russo v. g. Geremia.

Ruteno Isidor Cardinale str. 100.; o padu Carigrada; bit će to možda vladika Isidor, koji je — rodom iz Soluna — nastojao živo, da se smire istočna i zapadna crkva, ne bi li se obranio Carigrad. Rodio se koncem XIV. stoljeća, bio je arhimandrit manastira sv. Dimitrije u Carigradu, zatim koadjutor mitropolita srpskoga (Ilirije).

Postao je »patrijarha sverosijski« u Kijevu god. 1437. Uvjeren o nuždi pomirbe obih starih crkava, pošao je k velikom knezu Vasiliju II. u Moskvu, te je dobio ovlast, da pođe na ekumenski koncil, što ga je sazvao papa Eugen IV. iste godine u Florenciji. Veliki broj vladika krenuo je s njime na zbor sa velikom pratnjom. Uz Bessariona iz Trapezunta, mitropolita Nikejskoga, nastojao je i naš Solunjanin uspješno o pomirbi kršćanskoj. Na koncilu došlo je 6. julija 1439. u katedrali do svečane unije, u prisuću cesara bizantinskoga Joana VIII. U Carigradu usprotivili su se ipak svećenici i puk toj nagodi, a mitropolita Marko iz Efeza našao je sa svojim prosvjedom po svuda, i u Carigradu i u Rusiji odziva. Cesar je morao uzmaći. Unija je propala. Bessarion ostade u Rimu i postade kardinalom, a Izidor, kad se je vratio u Rusiju,

nade tako uzburjane svoje vjernike, da je i veliki knez Vasilije II. od nevolje morao dati zapovijed, da bude zatočen patrijarha u neki manastir. Izidoru uspjelo je, da odande za dvije godine utiče u Rim. Postade kardinalom i biskupom od Sabina. Papa ga je na molbu cesara Konstantina, kad je prijetila opasnost od opsade turske, poslao kao svoga legata u Carigrad. Ondje je 12. decembra 1452. u sv. Sofiji opslužen u znak sloge po legatu svečana liturgija. Ali ni dostojanstvenici, na čelu sa velikim admiralom Lukom Notaras, ni grčki puk nije mogao podnijeti pomisao rimskoga primata. Sva su nastojanja cesarova razbila se o defetizam Grka. Carigrad je pao, Izidor spasio se je iz pokolja nakon 29.—30. maja 1453., i vratio se u Rim, gdje je god. 1463. umro. Napisao je nekoliko djela, među ostalim poslanicu o padu Carigrada. Isp. Hertzberg (Oncken) Byzantiner und Osmanen 582. bis 803.

Sabellico Antonio (Mario Cocceius), mletački historik, umro god. 1508.; str. 2., proslavljen humanista, član Akademije Pomponia Laetusa; napisao »Historia Venetorum« i mnogo dr.

Salona v. g. Cronica di Salona i Michele di S.

Sambuco Giovanni, str. 137.; ugar. pravoslovac i historik. Po Larousse rodio se u Trnovi (u Slovenskoj, negda Ugarskoj), god. 1531. (?), a umro u Beču 1584. Putovao je mnogo i sabirao rukopise, napisao mnogo djela i izdao mnogo rukopisa. Bio je padovanski doktor liječništva, ali poslije historiograf na dvoru cesara Maksimilijana II. i Rudolfa. U Bartalovu: »Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae«, Lipsiae 1901. izvađeni su iz nekoga njegova djela, koje je upisano u popisu autora, pravnički neki termini. Glosarij mi nije pri ruci. Potražio sam ga međutim, ter našao na str. XXVI. »Samb. Tyrn. Sambucus Tyrnaviensis. — »Difficiles aliquot et insolentiores voces, quae in priscorum Hungarorum Regum decretis et in Jure Hung. Steph. Werböczy passim occurrunt. 1581.« Tražio sam knjigu, ali je nije bilo. Reklo mi se, da bi mogla biti u pok. bana Tomašića knjižnici (baruna Bužana); sada je zbirka ta u biblioteki univerze.

Sansovino Francesco str. 109., 126.; prezime mu je »Tatti il Sansovino«; u Rimu rođen 1521., došao u Mletke i bio pravnik, ali se posvetio književnosti. Imao vlastitu tiskaru; više djela napisao; među ostalim »Istoria universale de Turchi«, Venezia 1564., pak »Chronologia del mondo«, Ven. 1580. Umro u Veneciji 1586.

Sassone (Saxo) Grammatico str. 117.; Danac, historik XII. vijeka, napisao kao sekretar Axela (Absalona), ministra

kralja Valdemara, »Danorum historia« itd.; umro god. 1204. On piše o Polabju slovjen-skom, Arkoni, Vineti; Lukarević pominje, uporedo sa »Sassone«, i Helmolda, Krantzio, Krambrivio i Mavro Orbini. Čudno je, da se u tom danskom historiku pripovijeda među ostalim i posve suglasna priča o strijelcu i osloboditelju, koja se u Švicarskoj primenjuje Tellu. Odatle neki izvode, da je Tellova priča mit, preuzet iz poetično iskičene zgođe u Danskoj, kako ju je »Sakso« prikazao u svojoj historiji, zanimljivoj, ali dosta fantastičnoj. Ini misle, da je netko u Saksionovu povijest naknadno u XIV. stoljeću umetnuo događaj historički, koji se zbija u Švicarskoj i preradio kao epizodu danske povijesti.

Scaligero Paolo; na str. 15. govori Lukarević o zgoti, kako su uskočili sinovci kralja Bodina u Dubrovnik, kako je taj slovinski kralj zahtijevao, da mu budu izručeni, a kad je Dubrovnik odbio zahtjev, došlo je do rata, užasne obiteljske katastrofe itd. To nesrećno razdoblje da je započelo god. 1182. (ovo je očita grješka; trebalo bi da bude 1082.) Na tu odugačku, veoma mističnu pripovijest nadovezao je Lukarević ove retke: »Nel detto tempo (dakle od 1082. do 1090. po prilici) mori Svonimir, Rè de Croazia, e fù portato a seppellire in Bichiai nell Isola Metabure, in San Antonio, dove si seppellivano i Rè del paese« (U to vrijeme umrije Zvonimir, kralj hrvatski, i bi prenesen na pogreb u Bihać [Bijač] na otoku Metabure, u Sv. Antuna crkvu, gdje su se sahranjivali [u grob polagali] kraljevi zemlje). Nastavlja: »Ed aveva lasciato alla sua moglie, sorella di San Vladislavo, Rè d'Ungheria, il Regno, la quale rinunziò al suo fratello il regno d'ambidue le Croazie (A on bješe ostavio kraljevstvo svojoj supruzi, sestri svetoga Vladislava, a ona ga se je odrekla i predala svome bratu kraljevstvo i jedne i druge Hrvatske) t. j. Bijeje i Crljene.

Zatim dolazi posve neskladno, kao tobože zavisna rečenica: »qual cominciò in Selimir Arvoi nel 550 e finì in Ban Selimir o Zudonir (očito mj. Zudomir), il quale (secondo Paolo Scaligero) fù nel 1009. A questo venne a succedere Trevelio, figliuolo di Boto della Scala, il quale si maritò con Madda sua figliuolo, della quale generò Stefano, che paragggiò la gloria di Demetrio (questi ottenne la corona dal Papa Gregorio) e di Mareomir ch'ebbe lunga guerra con la Signoria di Zara. Si trova ancora che Stefano ebbe due figliuoli, Vukmir e Krescimir, dalli quali diversamente è stato scritto dagli autori, ancora che gravi. Perciò che alcuni mettono Stefano molto innanzi, altri lo inseriscono intorno gli anni del Signore 1035.« (»koje je — kraljevstvo jedne

i druge Hrvatske — počelo sa Selimirom Arvojem god. 550. a završilo se banom Selimirom ili Sudomirom, koji je, kako veli Paolo Scaligero, bio — t. j. koji je vladao — god. 1009. Za ovim slijedio je Trevellio, sin Bota della Scala, koji se je oženio sa Maddom, kćeri njegovom — valjada bana Sudomira, Čudomira — koja mu je rodila Stjepana, koji se je jednako uzvisio kao i Dimitrije-Zvonimir [ovaj je zadobio krunu od pape Grgura] i kao Markomir, koji je vodio tako dugo rat sa Sinjorijom za Zadar — valjada treba pod „Signoria“ razumjeti Veneciju; jedva da bi bio pomislio Lukarević, da je Zadar imao svoju: »Signoria di Zara«. Nalazi se još, da je Stjepan imao dva sina, Vukmira i Krešimira, o kojima su različno pisali autori, još k tomu i neki važni. Tako neki Stjepana stavljaju mnogo prije — »napred«? — a drugi ga uvrštaju u leto gospodnje 1035.). Lukarević je očito ovdje prvi dio tih vijesti napisao po knjigama povjesnim, koje su po ugarskom shvaćanju prikazivale, kako je tobože sv. Vladislav stekao neko pravo na nasljedstvo krunu Hrvatske, i Bijele i Crljene. Smetena daljnja pripovijest potekla je, kako je u zaporci pisac natuknuo, od »Pavla Scaligera«. To je jedan od najsmionijih intelektualnih impostora svih vijekova, naš najuži zemljak Pavao Skalić. Rodio se je ovaj u Zagrebu god. 1534. od oca Mihajla Skalića, rodaka, a možda baš brata nekoga Matije Skalića, uglednoga, ali nemirnoga zagrebačkoga stariješine, borbenoga neprijatelja kapitula zagrebačkoga, biskupovih dobara i remetskoga samostana. Pristaša Nikole Zrinskoga Sigetskoga, pokrivao je Matija mržnju svoju protiv katoličkomu svećenstvu tobožnjim vjerskim osjećajem naklonosti za moderni u ono doba (1530.—1548.) protestantizam. I u Njemačkoj su velmože pokretu tomu bili prijatelji, u prvom redu, jer je mnogomu bilo stalo do dobara crkve. Otac Pavlov umro je koje ljeto za porodom sinčića Pavla, pak je udova mati Katarina preporučila sina svoга štitniku Petru Herešincu, kanoniku štioću zagrebačkomu. Mati ga je, kad je Pavao ponarastao, odvela na dvor kralja Ferdinanda, pak je Pavao nastojanjem ljubljanskoga biskupa stupio u svećeničke nauke i došao na bogoslovsko učilište u Beč. Nakon u Bolonji stečena god. 1552. doktorata filosofije, htio je da i u Rimu položi javni ispit, ali mu to ne htjedoše poglavari dopustiti, jer se je držalo, da nije pravovjernih nazora. Vratio se je u Beč i postao nadvorni svećenik kod kralja Ferdinanda I. Tada je počeo govoriti, da je on potekao po rodu od hrvatskih knezova Like. Njegovu u tom smislu krivo sačinjenu diplomu potvrdio je car Ferdinand, zaveden u bludnju. Na to je počeo Pavao redom patvoriti ine dokumente, te je javno tiskom

dokazivao, kako je u rodu sa slavnom porodicom veroneških della Scala, sa hrvatskim, bosanskim, srpskim, grčkim rodovima vlasteoskim, a sa kraljevima bosanskima da je on rodak po muškoj krvi. Napose pako, da je izravni potomak Korvina i Frankapana; Beatrica, rođena Frankapanka, udova Ivana Korvina, a poslije žena Jurja Markeza braniborskoga, da je zapravo bila kći Ivana Skalića. Pavao je otvoreno pristao uz protestantizam, pak ga je za to Ferdinand sa dvora odagnao. Ode Pavao u Wirtemberg, a odande proputovao je Francesku i sjevernu Njemačku. Svagdje je posjećivao sveučilišta. Albert od Brandenburga, kao herceg pruski, imenovao ga je svojim ministrom godine 1560. Kao ljubimac toga staroga vojvode bio je više puta Skalić odaslan u Poljsku, Francesku, itd. Napisao je množinu djela, filozofskih i mističnih, na latinskom jeziku. Sastavio je vrstu »Encyclopaediae Epistamon«, Basileae 1559. Po ovomu je djelu »Scalichius« unišao donekle i u Encycl. brit. XI. ed t. 9. p. 369 d u članku »Encyclopaedia«, kao »an Hungarian count«; pače mu je krivo učinjeno u pitanju prvenstva. Označeno je, da je djelo to izašlo g. 1599., mjesto ispravne brojke: g. 1559 (po Dizion. biogr. S. Ljubića).

U Ljubićevom djelu pod »Scalichio Paolo« navedena su glavna Pavlova djela; Lukarević je valjada podatke o »Scaligerima«, koji su s hrvatskom dinastijom nezgrapno svedeni u svezu, izvadio iz »Satyrae Philosoph. et Genealogiae praecipuorum Regum et Principum Europae. Regiomont. (Königsberg 1563.). Najviše se je taj čudni čovjek borio za grad Medved, koji mu je ostao u sjećanju od nekoga doba djetinstva. Tražio je pomoći, da dođe u vlasništvo hrvatske tobožnje svoje djeđine i u kralja Maksimiliana, i kralja poljskoga Sigismunda i kneza Radzivila.

God. 1566. došlo je u Pruskoj do neke uzbune zbog zle uprave, pak je Albert, tada već herceg Pruski, odpustio Skalića, a ovaj uteče. Tumarao je neko vrijeme po Njemačkoj i Franceskoj. Slomljen nedaćama povratio se u krilo rimske crkve i postao kanonikom u Münsteru. Umrije u Danzigu (Gdansku) 1575.—1577.). Tako je po Ivanu Kukuljeviću u Ark. III. na str. 57. i d. u raspravi o Medvedgradu prikazan taj pustolovni život. Svakako je odviše uveličana služba i važnost toga odmetnika na dvoru Alberta (koji je u Pruskoj utemeljio vladavinu kuće Hohenzollern time, što je kao veliki maštar njemačkoga reda prešao god. 1525. na protestantizam). Bila je doista god. 1566. buna, protiv neredne uprave staroga hercega Alberta, pak su tri hercegovina vjetnika suđena na smrt, a četvrti je pobjegao. Velika je borba bila onda među

protestantskim teolozima: Osiander udario je na Melanchtona i Luthera, i zastupao nazore tobože u ime protastantske crkve pruske. Nakon uspjeha bune, zbog koje se je stari herceg posve povukao u zabit (umro je god. 1568. od kuge), izagnani su iz Pruske svi pastori i učitelji: »Osiandriani«. Bez sumnje pisalo se i u nas i u stranom svijetu više o tom nemirnom i nepouzdanom Zagrepčaninu.

I sâm Ivan Kukuljević napisao je popunjenu monografiju »Pavao Skalić«, Zagreb 1875. Nemam je pri ruci. Jasno je da se uvlači rod »della Scala« u vezu sa kraljevskom tobože hrvatskom porodicom u svrhe egoistične falsifikatora, tobožnjega Scaligera. Medjutim, »della Scala«, koji su nosili naslov ili nadimak Can, kao da su s našom obalom bili, i ako ne sa Skalićima, u nekoj svezi, sudeći po Du Cange-u, koji taj »Can« svodi na našu riječ knez, kanaz. Ali skrajnja je smjelost Pavla Skalića, što u XI. stoljeće prenosi tobože Bota i Trevellia della Scala; Veroneški ti »Cani« začeli su svoje gospodstvo istom oko god. 1260.

Već sam o toj talijanskoj porodici u »Prinosima«, p. r. knez str. 514, nešto spomenuo, a ponovno ju i u »Dodacima« uz »Prinose« str. 4. p. r. Can-Grande della Scala istakao.

Scilace (?) Giovanni str. 48.; ne nadoh ga; morao je pisati o povijesti Perzijanaca i t. d.; v. g. Pletto, a v. n. Zonaras.

Sconcovio (Schoncovio) Antonio (?); str. 103.; to je po Lukareviću pisac nekoga djela: »historia, che fa del regimento e milizia che usavono mantenere i Romani nel Illirico«; Larousse pominje nekoga lat. pjesnika, Holandeza, Schooncovius Florent. Pisao je samo pjesme. Ne može biti u svezi. Citira Antonia Sconci i M. Orbini.

Scoto Mariano, Irac, učenjak XII. v.; Chron. universalis.

Serdonati Francesco, str. 40.; talijanski književnik; od njega »I fatti d'arme di Romani« Venezia 1572.; preveo sa lat. »Storia di Genova« (napisao ju Foglietto) Genova 1597., napokon preveo je i »Storie dell' Indie Orientali«, sa lat. izvornika, što ga je izdao Maffei Giovanni Pietro, 1589. Lako je vjerovati, da je svoje znanje o indijskim stvarima crpio Lukarević baš iz toga talijanskoga prijevoda. U djelu lat. Maffei, koje se nalazi u knjižnici biblioteke univerze u Zagrebu, pak sam ga proučio, dolaze vijesti o nekom »Slavenu«, t. j. Sarmatu, što su ga Turci u našem nekom kraju djetetom zarobili, te je kao vrstan strijelac došao u Indiju. Ondje je u velikoga sultana ili šaha gudžeratskoga postao admiralom i namjesnikom (vicekraljem) u Diu. Pošto se je kršćanskim imenom zvao Jakov, Jaša, prozvaše ga arapski Ajas, As. Prof.

dr. Sofus Ruge misli u svojem djelu (Oncken): »Zeitalter der Entdeckungen« str. 153. i d., da je taj vještí pomorac i artiljerista Melek Ajas, rodóm Rus. Ali očito na toga Jašu pomišlja Lukarević, kad pripovijeda, da je neki vicekralj od Dela — bit će to bludnja — god. 1537., bio na čelu deputacije, koja je zamolila Sulejmana u Carigradu, kao kalifa, u ime islamskih sultana indijskih, neka pomogne istjerati Portugalce iz Indije. Lukarević toga vicekralja Melek Ajasa nazivlje Giacomo Rauseo, drži ga dakle Dubrovčaninom. Bez sumnje je Lukarević zlo upućen, kad govori, da je »Jaša« boravio u Carigradu, god. 1537. Taj je čudnovati čovjek bio tada već mrtav, pak su njegovi sinovi kao nasljednici vladali još do tada u Diu (ne u Delhiu, Delu). Ali možda je u istinu pravo imao Lukarević, kad toga »Jašu« nazivlje Dubrovčaninom. Politička mudrost, kojom je taj naš čovjek stekao milost u vladara, vodio javne poslove, uradio za nekoliko decenija trgovačku luku prvoga reda, sagradio svu silu brodova, pak ih topovima oružao, i tvrdu i brodove, vještina, kojom je kao admiral sultanov vodio flote i u morskim bojevima, pak napokon upravo moćnu vasalnu nasljednu državu sinovima ostavio, dok nije katastrofa snašla i državu Jašinu, i njegova mlađega sina i drugoga po redu nasljednika, Melek Tokhana, — sve to govori doista za najveću vjerovatnost porijetla porodice toga Meleka Jaše s obale Jadrana. Melek Tokhana je njegov vrhovnik, sultan Bahadur objedio sa nevjere i dao pogubiti god. 1534.

Možda će uspjeti, da se razjasni, kako je došao Lukarević do toga, da izravno označi toga vicekralja kao Dubrovčanina. »Jaša« je u nas, kako znamo, pored Jakša, ime od milja za Jakov, ali doduše i u ruskom se jeziku služe tim istim hipokoristikom. U povijesti svojoj Maffei jasno razlaže, kako su Turci u doba druge polovine XV. stoljeća, kad su osvojili Carigrad i balkanske zemlje četovali na međama kršćanskima i hvatali dječake kršćanske, a tako zaslužnili i nekoga Jašu. To se je baš događalo u nas. Nejaki »Jaša, taj Sarmata« potekao je po tom valjda iz naših strana. Turci na ruskim međama nisu četovali, već Tatari. Valja doduše priznati, da je i odanle dolazilo »ljudskoga mesa« na trg u Carigradu.

Morao je Serdonati napisati još neko djelo, koje napominje Lukarević na str. 40., gdje veli, da je Serdonati razgovjetnije nego drugi pisci opisao zgođe, kako je uklonjen »tiranin« Damjan Juda u Dubrovniku, u dodatku (giunta) knjizi Boccaciovoj: »Casi degli uomini illustri«; ističe Lukarević, da ondje pripovijeda i Serdonati, da su dva sina nakon Jude ostala, Grade i Lukar, koji su konfinirani u Zadru, a to da potvrđuje

i unos u dubrovačkoj knjizi » de diversi di Notaria« u god. 1268.

Servia v. g. Cronica di S. i Rupčić.

Servio di Tiberiano (?) str. 121.; bit će antički kosmograf; Lukarević poziva se na Aristotela i na nj, da smo mi (Europa) naprama antipodima »odozdo« (»disotto«).

Sidonio Apollinare str. 3.; sredovječni pisac (umro god. 490.) o Gotima.

Sigonio Carlo, str. 5.; glasoviti arheolog talijanski, god. 1534.-1584. izdao brojna djela; radio u Padovi i Veneciji itd., citira ga Lukarević ondje, gdje govori o dalmatinskom kralju Stjepanu, pak Pavlimiru itd. — po presbiteru Dukljanskom.

Silberto, griješkom mj. Gilberto; v. g. Genebrardo.

Silvio Enea v. g. Papa Pio II.

Slavonia v. g. Cronica.

Smail, v. g. Abilfada.

Solino (Solinus), gramatik itd. III. stoljeća po Is.; »Gaius Julius S.«; na str. 10.: »pišu Herodot i Solino, da su Bessi bili naseljeni uz rijeku Nestro«; Lukarević govori tu o porijetlu imena Bosna.

Spalato v. g. Baldassare di S.

Spandugino Teodoro (?); spominje ga Lukarević kao povjesnika o padu Carigrada: »pisao je historiju o Turcima«.

Stella Giorgio (?), str. 65.; ne nadoh ga; pisao je o povijesti Genove; spominje ga uz Interiano i Giustiniano; v. g. ta imena.

Strabone (Strabo) str. 4., 7., 10., 34., 42., 47., 74., 99.; na glasu geograf grčki, za rimskoga doba; veliki putnik; donosi vijesti o Iliriku itd., rodio se oko god. 50 pr. Is.

Suidas (Suida) str. 4., 10., leksikograf bizantinski X. i XI. vijeka po Is.

Tarcagnota Giovanni, str. 6., 100., po Lukareviću sin (možda unuk), jednoga od onih učenjaka, koji su nakon propasti grčkoga carstva preko Dubrovnika pobjegli u Italiju. Otac mu je bio Paolo; Ivan Tarcagnota rodio se već u Italiji, u Gaeti i pisao je više djela; među ostalima izdao je god. 1562. u Veneziji »Dell Istoria del mondo«, prvi tada pokušaj svjetske povijesti; umrije god. 1566. u Ankoni. Sa ocem (ili djedom) Pavlom prošao je tada kroz Dubrovnik i mladić, rođak Pavlov, Michele Marulus (Marullo), dictus Tarcagnota, znatan latinski pisac epigrama poslije u Italiji. Umro je god. 1500.

Tavariéh (ljetopis turski) str. 43.

Tavariéh di Cairo (ljetopis arapski, o Egiptu) str. 129.

Teopompo da Chio, str. 46., 152., grčki historik IV. stoljeća pr. Is.; Lukarević poziva se na nj, da mjesno ime Bargat možda potječe od na glasu gusara — pomorca ilirskoga, Bargolo, kojega da slave

Teopompo, Cicerone, Bodino (?) i mnogi drugi (!).

Tito Livio, str. 10., 46., 140.

Tolomeo v. g. Ptolemaeus.

Tiberiano v. g. Servio.

Torre Cremata, Giovanni di (?) 90., pisao je valjada o koncilu u Basilei, jer se poziva Lukarević na nj, kad govori o kardinalu Stojkoviću.

Tuberone, Cerva Lodovico (Luigi) detto Cervario Tuberone, Crijević, isp. Ljubić Dizion, biog. (Cerva), rasprava pok. Račkoga Starine knj. 4. i dr. Lukarević poziva se na njega na str. 2., 6., 7., 41., 50., 109.; humanista dubrovački, rođ. 1455., umro 1527. Brojna su mu djela, među inim »Commentarii de temporibus suis«. Na str. 41 istakao je Lukarević, da se čudi, kako da nije Tuberone zabilježio, da su tiranina Damjana Judu preživjela dva sina. V. g. Ravenna (Giovanni di) i Serdonati Francesco. Na str. 50. Lukarević po Tuberonu veli, da su Odrisi isto što poslije Bugari. Na str. 109. ispravlja Lukarević Pavla Giovia, Sansovina i Tuberona, što su krivo ubilježili, da se je tobože Stjepan Kosačić, sin hercega Stjepana Kosače, za to poturčio i nadjenuo sebi ime Ahmet, jer da ga je otac bestidno uvrijedio time, što mu je oskvrnuo ženu, svoju snahu. Lukarević na str. 97. optužuje i sam nasilnoga i prostačkoga Stjepana Kosaču sa tako grđne zloće, ali nije se ona pridesila ženi ili zaručnici mlađega hercegovića Stjepana Kosačića. Ticalo se to najstarijega Hercegovića, Vladislava. Vjerenica potonjemu bila je knjeginjica, kći Marina Marziana, duke od Rossana u Kalabriji, pak se je taj brak poradi gotovo neprirodne zvijerske čudi hercega Stjepana razvrġao. Pukao je među ocem i uvrijedjenim sinom dubok jaz. Na brutalnost hercegovu mogu se svesti potonje kobne posljedice. U Mon. serb. Mikl. god. 1451. str. 444. ima ugovor savezni kneza »Vladislava« sa Dubrovnikom proti Vladislavljevu ocu, »hercegu Stjepanu«. Obećaje, da će on, »dopustivše manj gospod Bog stupiti u gospoство... uzdržati i kripiti pravu ljubav i prijazan« s Dubrovnikom. Lukarević na str. 97. i d. veli, da su Dubrovčani doista misliti zaratiti se sa hercegom, koji im je pravio štete i oteo Konavle, ali predomislili su se, jer »da ratovi nisu umjesni za republike, naročito za one, koje se bave trgovinom. Za ratna vremena bogati ne mogu robu prometati, a ni ubogi ne mogu da vrše svoj ručni obrt i privređivati, a to su uvjeti, da se uzdrži unutarnji mir u gradu i odvrati puk od opakih misli.« Ovi su pacifistički razlozi potakli republiku, pak je ona, s obzirom na to, što je herceg Stjepan bio i građanin dubrovački, zaključila, da raspiše »vrlo visoku ucjenu (molto grossa taglia) »na glavu her-

cegovu, kao »tužnoga i buntovnoga građanina (come triste e ribelle cittadino)«. Vlastelici (Gentilotti) humski Vladkovići, Ivan, Tadija i Žarko, pomamiše se, te hoćahu da umore hercega. Dubrovčani bijahu podjedno pritužbe digli i pred bosanskim kraljem i pred ugarsko-hrvatskim dvorom na hercega. Obadva vladara opomenuše ga, neka se izmiri. Ali on je ipak nastavljao rat. Tada se pritužila republika sultanu, a sultan 5. aprila 1452. odpravi hercegu glasnika sa zapovjedi, neka smjesta uredi spor. Stjepan se predade; glavom došao je u Dubrovnik u građanskom odijelu i molio, da se zaborave sve razmirice. Poveo je onamo i svoga najakoga sina Stjepana, pak ga je smjestio u vlasteoskoj kući Sorkočevića (Andrije) u svrhu odgoja i naobrazbe. Bilo mu je tada — po Orbinovom »Regno degli Slavi str. 386. — dvanaest godina

Vlatkovići uskočiše nakon te pomirbe u Dubrovnik, s nešto malo blaga, što ga mogoše ukloniti. Herceg ih izagna iz Hercegovine, a plemnštine njihove uze za državu. Dubrovčani preuzeše Vlatkoviće u red svoje vlastele, a oni Dubrovniku zapisaše sva svoja prava na zemljišta, što im je u Humu bio konfiscirao herceg Stjepan. Svakako su ucjenu skupo platili. Najgore su prošli neki Peraštani, Nikola Crnotić i Juraj Bogojević, koji s oružjem digoše bunu na hercega. Napušteni od Dubrovnika bjehu pogubljeni po sudu hercegovu.

Kako znamo iz Klaićeve Povj. Hrv., prilike u razvraćenoj vladarskoj porodici i na svemkolikom Balkanu dovedoše nakon smrti hercega Stjepana (umrije god. 1466.) do konačne propasti Hercegovine. God. 1463. već se je pogodio i izjavio Vladislav, da prelazi pod kralja Matijaša, a Matijaš potvrdio Vladislavu kao barunu posjed sjevernoga dijela Hercegovine, pak ovaj poslije nakon god. 1466., kad mu je djedina pala, kao vlastelin preuzme od kralja hrvatska dobra Kalnik i Morović. Stari Herceg Stjepan, sa svojim sinom Vlatkom, držao je neko vrijeme još velik dio Hercegovine. God. 1465. bio je herceg oružjem prisiljen, da odstupi istočne kotare sultanu, i da svojega najmlađega sina Stjepana, mladica pristala, u Dubrovniku naobražena, turskom sultanu Mehmedu II. dade za taoca. God. 1466. svibnja prestavi se stari herceg.

Ili pred smrt očevu, ili svakako poslije te smrti, prešao je mladi Hercegović, kojemu je mnogo prudila na sultanovu dvoru viteška naobrazba, na muslimansku vjeru. Kad je sio na prijestolje padišah Bajazit II., sin Mehmedov god. 1481., dao mu je novi sultan za ženu vlastitu svoju kćerku Fatimu. Kao zet carski postade Ahmet veziirom, a zvahu ga: »Ahmet Herskogli, t. j. Hercegović. Neki dubrovački izvori kažu, da je bio

malo haran Dubrovniku, koji ga je tako reći odgojio. On da je god. 1492, nagovarao tasia, neka zaposjedne Dubrovnik. Po Engelu morali su Ahmetu Dubrovčani pokloniti 100.000 dukata, da ga udobrovolje. Od njega ima u Mon. serb. Mikl. na str. 546. pismo srpsko iz god. 1501. »od Ahmat paše knezu obranomu i vlastelom dubrovačkim«, u kojem opominje, neka se plati zaostala zadužbina cara »Stjepana i poslije carice Mare, što pripada za manastir Pilandar i od sv. Pavla iz Svete Gore«.

U Larousse ima o njem pod imenom »Acomat« člančić: »fils d'un prince de Montenero (grješkom Montevera) dans l'Esclavonie; il vit son frère épouser sa fiancée, et de désespoir se retira en Turquie, où il fut favorablement accueilli par Bajazet II. Il embrassa alors l'islamisme et changea son nom d'Étienne contre celui d'Acomat. Il se montra toujours favorable aux chrétiens. Ce fut lui, qui obtint du sultan pour Jean Lascaris, envoyé de Laurent de Médicis, la permission de rechercher les manuscrits grecs ensevelis dans les bibliothèques de l'empire d'Orient depuis les conquêtes des Turcs.« Vrijedno je pribilježiti ovu simpatičnu crticu.

Vjerovatno je da je Lorenza Medicia poslanik, koji je došao tražiti grčke rukopise, našao najl'ubezniju potporu kod Ahmeta, po odgoju dubrovačkom vješta talijanskomu jeziku.

Iz života Ahmeta Hercegovića zna Lukarević (str. 113.) pripovijedati epizodu o velikom porazu, što ga u Karamaniji zadadoše Mamaluci silnoj vojsci, koju su vodili Ahmet i neki Mesih-paša (Lukarević potonjemu dodaje nadimak Paleolog; bio je to doista član grčke cesarske kuće; pišu mu tursko ime i »Micha-paša« po Larousse). Rodio se je u Nauplii (Napoli di Romania, u Argolidi, Grčkoj) oko god. 1440. To je jedan od onih Grka, koji su nakon pada Carigrada nalazili u jedinstvu s Turcima najzgodniji način, da iscrpljuju bogatstva i plodine zemalja na Balkanu, naseljenih od »barbarskih« slovjenskih plemena. Poturčio se je Mesih nakon pada Carigrada i postao nesmiljeni progonitelj kršćana. Vješt pomorac, dobio je mjesto admirala (kapudan paše) god. 1478. Udario je na Rod, ali mu nije napadač uspio, pak je pao za neko vrijeme u nemilost za vlade staroga sultana Mehmeda II. Kad je Mehmeda naslijedio Bajazit II., odmah je uspostavio Mesiha u prvašnje časti. Ugovorio je Mesih mir sa vitezovima rođskim i potkopao velikoga vezira Ahmeta Hercegovića. God. 1499. postao je velikim veziirom. Istisnuo ga je nakon nekoliko godina neki drugi himbeni Grk, ali ga je Mesih otrovom uklonio s puta. Umro je Mesih

god. 1506. u nekom mjestu kraj Adriano-pola.

Veli Lukarević, da su Mamaluci, tadanji gospodari egipatskoga sultanata, takmaci osmanskih sultana tečajem stoljeća, zaposjeli Karamaniju (u Maloj Aziji). Sultan naredi velikom veziru i Mesih paši, da istjeraju Egipćane. Turska vojska nastrada, s gubitkom od 120.000 vojnika (posve bezumna brojka). I Ahmet-paša, zet sultanov, i Mesih-paša bjehu zaslužnjeni. Sultanova kći, Fatima, nudila je egipatskomu sultanu El Kaitu silno blago, ne bi li muža odkupila. El Kait odпусти Hercegovića bez ikakova otkupa.

Lukarevićeva je pripovijest valjada iz koje egipatske kronike izvađena, pak pretjerana. O tom silnom porazu, ni o sužanjstvu osmanskih vojvoda nisam našao ništa. Hertzberg ipak pripovijeda, da su srećno vojevali Egipćani god. 1485.—1491. i Turcima preoteli Malu Armeniju, Tars i Adamu. Kako vidjesmo gore, i Mesih paša morao se je spasiti iz sužanjstva, pošto je oko god. 1500. veliki vezir u Carigradu.

Turuoż, Thurowoz Giovanni, str. 83. 137., griješkom tiska dolazi: »Kuruoż«; v. g. tu r.: »Turčanski Ivan«; isp. Klaić Povj. Hrv. II. sv. 1., 2., 3, na kraju u Prilozima I. na str. I. i d.; povjesnik ugarско-hrvatski.

Turocense, Turonense (?) Toma (?) str. 137.; ne mogoh naći; možda nije ispravno tiskano.

Ugo v. g. Fulvonio.

Vagnetio, Vagnezio Martino (?) str. 8., o Iliriji i Dalmaciji; ne nadoh pisca; ima M. Orbini u popisu autora: Martino Wagneto

Vagriese Carlo (?) str. 36.; ne nadoh pisca. V. g. Goroppio. Ima Mauro Orbini u svojem popisu autora »Carlo Vagriese« (spominje ga na str. 142. i dr.), zatim »Vittichindo Vagriese« (str. 6., 7. i dr.). Vidukind, Wittikind bio je kroničar X. vijeka. Vagrija (Wagria) istočni je, njeđda slavjanski dio Holsteina.

Vapovio (»ne: Vaponio«), Vapovski (Wapowski) Bernardo str. 116., 117., 118., poljski historik; poziva se na nj Lukarević; ali ne znam, kako bi bio došao do toga djela. Vapovski je pisao latinski; umro je god. 1533. Slušao je prava i matematiku uz astronomiju pod ravnanjem Alberta Brodzevskoga u Krakovu, podjedno sa Kopernikom. Poslije postao je svećenikom, i došao k papi Julije II. u Rim kao komornik. Zatim pošao je u Gnezno kao kanonik. Od njegove povjesti Poljske kažu, da je sačuvan samo jedan dio, što ga je izdao u prošlom stoljeću god. 1846.-1849., Mikola Malinowski u Vilnu. Mora da je

već u XVI. stoljeću neka starija povijest bila tiskom objavljena, kad ga Lukarević spominje.

Velemišljic (Velimišljic); Velimiscglic Milić; »Velimiseglic« očita je griješka: »cronista di Bossina« str. 25. Lukarević pripovijeda na tome mjestu (str. 24—30.), kako je uspjelo, te su Nemanja, Miroslav i braća, potisnuli najhrabrije i najslavnije naše ljude, pomorske junake, Neretljane i Humljane samo zato, jer su se pod kraj XII. stoljeća zavadili njihovi knezovi Eles (?), Zvezdodrag i Istok, pak među se krvavi građanski rat započeli. Zaman su ih Dubrovčani oda zla odvrćali, kao njihovi najbolji prijatelji, i nukali, da se izmire. »Nemanje« im oteše najplodnije krajeve, a oni se moradoše povući u »Krajinu Kačića«, a djelomice i na Primorje okolice Dubrovnika. Tada su istom nakon god. 1172. Neretljani, Bošnjaci i Hrvati složno navijestili Nemanji i Miroslavu, neka ne diraju više u Dalmaciju i Dubrovnik, »kako se to čita u nekom izvratku (ristretto) Milića Velimišljica, kroniste bosanskoga«. Mi ne možemo znati, ni kada je pisan taj ljetopis, ni kojim jezikom. Navlastito ne možemo znati, jeli ili nije li Lukarević neke ine vijesti o Bosni također pripriočio po Velimišljicu. N. pr. na str. 16. (da su Dubrovčani, koji su bili na dvoru bana bosanskoga, u drevno doba u Bosni između Olova i gore Jakotine sagradili kašeo Dubrovnik; na obronku te gore, da je god. 1270. sagradio njemački vitez (Tedesco) Kotroman kašeo Vrh-Bosna. Po Werthneru Vjes. zem. ark. VIII. 235. pradžed je Kotromanov bosanski banovac Prjezda. V. Prinose banovac str. 40., pak kazalo str. 1738¹⁰ (»comitis Contromani« kod Spljeta god. 1169. Sm. cod. II. 97.). Bilo je dakle hrvatskih knezova Kotromana već u XII. stoljeću.

Veronese Pietro Livio (?) str. 17. pisao o Patarenima 42. Ne nadoh ga.

Volfgango Lazio v. g. Lazio.

Vopisco, Vopiscus Flavius pozniji latinski historik, oko god. 305. po Is. Lukarević ga spominje na str. 80. u dokaz istovjetnosti Fruške-Gore (griješkom »Erusca«) sa »Almo Monte (Mons Almus), gdje da se je rodio cesar Probo (Probus), a to da je slovinski (in slavo) »Dobrio«; rodio se je on pak u Srijemu (in Sirmio) od oca Panonca. Na tom mjestu pominje pored Vopisca još i Eutropia; v. g.

Zonara(s) Giacomo (?) str. 43.; pisac i državnik u XII. stoljeću u Carigradu bio je »Zonaras Johannes«, kako svi moji priručnici donose. Bit će »Giacomo« bludnjom piscu izmaklo.

Résumé. L'auteur de l'article ci-dessus, M. Mažuranić (Majouranitch), président de l'Académie yougoslave de Zagreb, auteur des célèbres »Prinosi za pravno-povjesni rječnik« [Contributions au vocabulaire historique des droits], attire l'attention du lecteur sur une oeuvre italienne du Raguséen Giacomo Lucari (Loukarévitch ou Loukaritch) intitulée: »Copioso Ristretto degli Annali di Rausa. Venezia 1605.«

Ce Lucari est né en 1551, et il est mort en 1615.

Sous I, on parle, dans l'article ci-dessus, du nom familial de Lucari et des formes croates du nom de cette famille noble. Notre Giacomo est plein d'enthousiasme slave; il a le sentiment de l'origine commune des Slaves, surtout des Croates, des Slovènes et des Serbes, blâme souvent l'indiscipline, la discorde et les sentiments anarchiques qui caractérisent les Slaves. Il pleure la mort prématurée du Stéphane [Etienne] Douchane, roi serbe, qui est mort au moment même qu'il voulait transmettre l'empire du Costantin le Grand nella nazione slava. Puis, M. Mažuranić décrit le milieu féodal et noble, dans lequel notre Lucari vivait. Lucari était lié d'amitié avec le poète classique raguséen Gundulić (Goundoulitch), célèbre auteur de l'»Osman«. Les idées de Lucari sur l'histoire sont exposées dans la Dédicace du livre à Marine Bobali.

Sous II, M. Mažuranić nous fait remarquer l'importance de la liste des auteurs antiques et médiévaux (il y en a environ 150) que Lucari a ajouté à son oeuvre à l'exemple de Orbini dans son »Regno degli Slavi«. Cette liste, remaniée (voyez sous IV) par M. Mažuranić est très instructive, elle nous apprend à connaître le niveau intellectuel des cités dalmates de ce temps-là. En même temps, elle servira de guide à ceux qui voudront s'adonner à l'étude des auteurs et des oeuvres que M. Mažuranić n'a pu identifier (Bavilaqua, Biagio, Biondo, Brochiero, Stefano, Bruni Giorgio, Calisto Niceforo, Chalcagnino Andrea, Cosmografia Giorgero, Cosmografia Rudingiero, Crusbei Pietro, Orlandese, David Ottomanno, Dione Byzantino, Eidenstremo Reinoldo, Emilio Paulo, Faroldo Giulio, Francese Nicolai, Falvonio Ugo, Ganfredo Antonio, Geremia di Russia, Gorroppio Giovanni, Guaino Alberto, Guaino Alessandro, Krambrivio, Livio Pietro Veronese, Mario Negro, Marmor Luigi, Miconio Corrado, Minodai Tomaso, Nidocio Patrizio, Riccio Michele, Sciloce Giovanni, Sconcavio Antonio, Servio Tiberiano, Turocense [Turonense] Toma, Vagriese Carlo).

Sous IV) M. Mažuranić expose, plus ou moins longuement, quelques faits historiques, sur lesquels l'attention lui a été tournée par l'oeuvre de Loukarévitch. À la page 125 il a déjà exposé son hypothèse sur le nom du duc »Malducus« de la famille Kačić (Katchich) du XII-e siècle, qui est identique au nom arabe »Malekdok«. Sous ce nom Lucari a parlé d'un chef de »Neretlans« de cette époque-là d'après un vieux manuscrit perdu. Ce Malekdok, Malducus porte dans les sources latines de ce temps aussi le nom de Donaldus, prince Kačić, fils de Saracène, petitfils du Solonia »l'aveugle« (Slovinia, Sclavone, duc croate, gouverneur de l'empereur de Byzance Emmanuel 1178—1180).

Dans cet article, l'auteur mentionne aussi des points de contact qu'il y avait entre les Sarrasins dans l'Italie méridionale et la côte croate, la Bosnie et ses Bogomils. Il y a une liaison entre ce fait et le fait, que le Pape a confié au XIV-e siècle à un évêque de Zagreb (dominicain de Trogir, le bienheureux Auguste Casotti — Kažotić) la mission de diriger l'oeuvre pastorale en qualité d'évêque aussi dans Lucéra, qui était autrefois sous la juridiction des Sarrasins.

D'autres faits tirés de Lucari sont mentionnés aux pages 126, 127, et dans la liste sous IV): voyez les noms de Leone (on y parle de Djanher-Gawhar »Dalmate«, né de la Dalmatie, de Çavtat; aux services du kalife »el Moïs« — 953 — 975 — il a conquis toute l'Afrique septentrionale et bâti la ville de Kaïre), de Ravenna un certain Zolunka [Solunia?] Slave soi-disant Dalmate (?) a sauvé, d'après Lucari l'empereur romain Oto II après la malheureuse bataille de Stilo, qui avait eu lieu en 982 entre les Allemands d'une part et les Grecs et les Sarrasins d'autre part. Fait qui a pu suggérer, plus tard, au moine bénédictin Gerbert (pape Silvestre II. ensuite) et à l'empereur Oto III. l'idée d'une réconciliation entre les Allemands et les Slaves au profit de la christianisation des payens); sous le nom de Serdonati (Lucari y parle d'un certain »Jacha«, Melek-Assa, Slave, soi-disant Russe (?), qui, sous le sultan Mahmoud de Goudjérat et son successeur et fils Mosafar [1480—1526], a dû régner en vice-roi sous le nom de Melek au littoral de Goudjérat, qui a bâti le grande forteresse de l'île de Diu, centre de l'industrie entre les Indes et l'Europe par l'Egypte; Lucari donne à ce vice-roi le nom de »Giacomo Rauseo«.)

Sous III.) M. Mažuranić nous parle de la deuxième édition du livre de Lucari, parue à Raguse en 1790, avec la biographie de l'auteur. Quelques renseignements sur les aïeux de Lucari dans la liste sous IV. p. 135 (voyez le nom Grégoras). A la nouvelle de Lucari que, en 1330, le roi serbe Stéphane Douchane a, par l'intermédiaire des Raguséens, fait venir mille soldats français dans son domaine et aussi quelques formations de Slovènes de Touropolié (au sud de Zagreb), l'auteur de l'article ci-dessus M. Mažuranić ajoute que les Raguséens prenaient de cette façon leurs »trabans« (»barabantes«) chez les Croates de la »Possavine« (territoire des bords de la Save).

Enfin l'auteur de l'article ci-dessus souligne la nécessité de procéder à la recherche des sources de l'oeuvre de Lucari. Lucari les a mentionnées, mais nous ne les possédons pas. M. Mažuranić voudrait surtout qu'on cherchât les renseignements sur ledit »Jaša« [Jacha], le prétendu Russe ou Raguséen, puis sur le »Pietro Rauseo«, dont Lucari dit qu'il est devenu en 1581 »gospodar« [maitre] de la Moldavie. Il met devant les yeux de la jeune génération savante de son pays le devoir de recherches scientifiques des sources arabes, surtout en ce qui concerne le milieu espagnol à l'époque de la grande influence des »Slaves«, qui constituaient la garde des kalifes omniades, et de quelques dynasties »slaves« dans l'Espagne arabe. Ici il répète l'appel que le Polonais Charles Szainocha adressait déjà en 1859 aux savants slaves. M. Mažuranić fait remarquer (sous IV, page 138) que, déjà de cette époque, il y a soixantaine d'années, on savait que les »petits rois« de l'Alménie et de Murcia d'origine »slave« (Khaïran, Zohaïr) étaient Croates de la Dalmatie, comme le disent les sources arabes. L'auteur de l'article ci-dessus désirerait surtout qu'on se mit à la recherche du livre d'un certain »Habibe«. Il a attiré l'attention là-dessus déjà dans son dictionnaire historique des droits (1923) d'après le livre de Dozy: Histoire des Musulmans d'Espagne 1861. A la page 50 de son livre M. Mažuranić parle du livre arabe de la fin du X-e siècle de ce Slovène Habibe (d'après un arabiste espagnol Señ. Franc. Pons-Boigues o »Habib el Eslavo, contado en el numero de los liberatos, y caracterizado por su inteligencia y circunspeccion«). Le livre porte le titre (traduit en espagnol): »Pruebas claras y convicentes contra los que niegan las excelencias de los Eslavos« [c. a. d.: Preuves claires et convaincantes contre ceux qui contestent les excellences des Slaves). Ce livre jouissait d'une grande renommée à la cour, mais pour les Arabes et surtout les Berbères il était objet de haine et d'aversion. Il serait à souhaiter qu'on trouvât au moins un fragment du livre de ce défenseur courageux des Slaves dans la grande Cordoue.